

NADER

DANKBAAR
GEREFORMEERD

#9

JAARGANG 30
SEPTEMBER 2023

BEKEKEN

WOORD & WERELD MAGAZINE

Gezaag aan gezag

- Ontzag voor God als navelstreng
- Gnostiek en het gezag van Gods Woord
- Mijn hulp komt van de Heer

Redactioneel

Beste lezers,

Voor de meesten van ons zit de zomervakantie er weer op. Behalve wellicht voor pensionado's. Die hebben tenslotte altijd vakantie ...

Maar voor je het weet zit je – zelfs als pensionado! – weer volop in de drukte. De kinderen gaan weer naar school, volwassenen gaan elke dag naar hun werk ... Naar vrijwilligerswerk of andere bezigheden. Ook het kerkelijke werk is begonnen: de catechisaties en de verenigingen draaien weer. Ambtsdraggers bezinnen zich op de grote lijnen: hoe willen we gemeente zijn? Hoe werken we samen aan goede toerusting van de gemeente? Wat moet in de prediking de aandacht krijgen?

Gemeente-zijn en toerusting. Dat begint met bezinning.

Bezinning op de tijd waarin we leven, op wat er wereldwijd of ook dichtbij allemaal aan de hand is. Bezinning op wat er in de kerkelijke kring allemaal speelt.

En vooral: bezinning hoe God in de Bijbel op dit alles zijn licht laat schijnen.

Met als diepere laag daaronder: hoe leven de afzonderlijke gemeenteleden dagelijks met de Here?

Op al die punten zijn er wel vragen en wellicht ook zorgen.

Hoe vind je bij dat alles de nodige rust?

Nader Bekeken wil die bezinning en toerusting ondersteunen, ook in dit nummer.

Daarbij kunnen we twee nieuwe vaste auteurs introduceren: Harry Wendt die Gijs Zomer opvolgt als columnist, en Bauke Seldenthuis die de gedichtenrubriek van Gert Slings overneemt.

Samen zijn we als pelgrims, onderweg naar het beloofde land.

Met God als Gids, die met ons meegaat.

Onder zijn bescherming mogen we ons veilig weten.

Gods zegen gewenst!

Sipke Alserda

294 **REDACTIONEEL**
SIPKE ALSERDA

295 **SCHRIFTLICHT**
Gods recept voor rust
DIRK GROENEVELD

298 **ACTUEEL**
Gezaag aan gezag
FRANS PANSIER

302 **THEMA**
Ds. J.W. Tunderman
De Schrift is de levende stem van God (2)
ANNE VAN DER SLOOT

308 **WOORDWAARDE**
De bergen en heuveltoppen van onze tijd
ERIK VAN ALTEN

312 **DE WERELD EN HET WOORD**
De actualiteit van de derde ruiter
AAD KAMSTEEG

314 **LITURGIE**
Psalm 116: Vertalen is verraden, berijmen is verkleinen
JAN PIETER KUIJPER

317 **COLUMN**
De toekomst
HARRY WENDT

318 **GELEZEN**

- De weg vooruit is de weg terug
BENNO ZUIDDAM
- Een boek voor de huisgroep
HARM BOITEN

325 **UIT ANDERE BLADEN**

- Prediking en levensgevoel
- Kerkgang: bekering tot simpele trouw
- Hoe vinden wij elkaar?
PERRY STORM

332 **GEDICHT**
Werkster. Gerrit Achterberg
BAUKE SELDENTHUIS

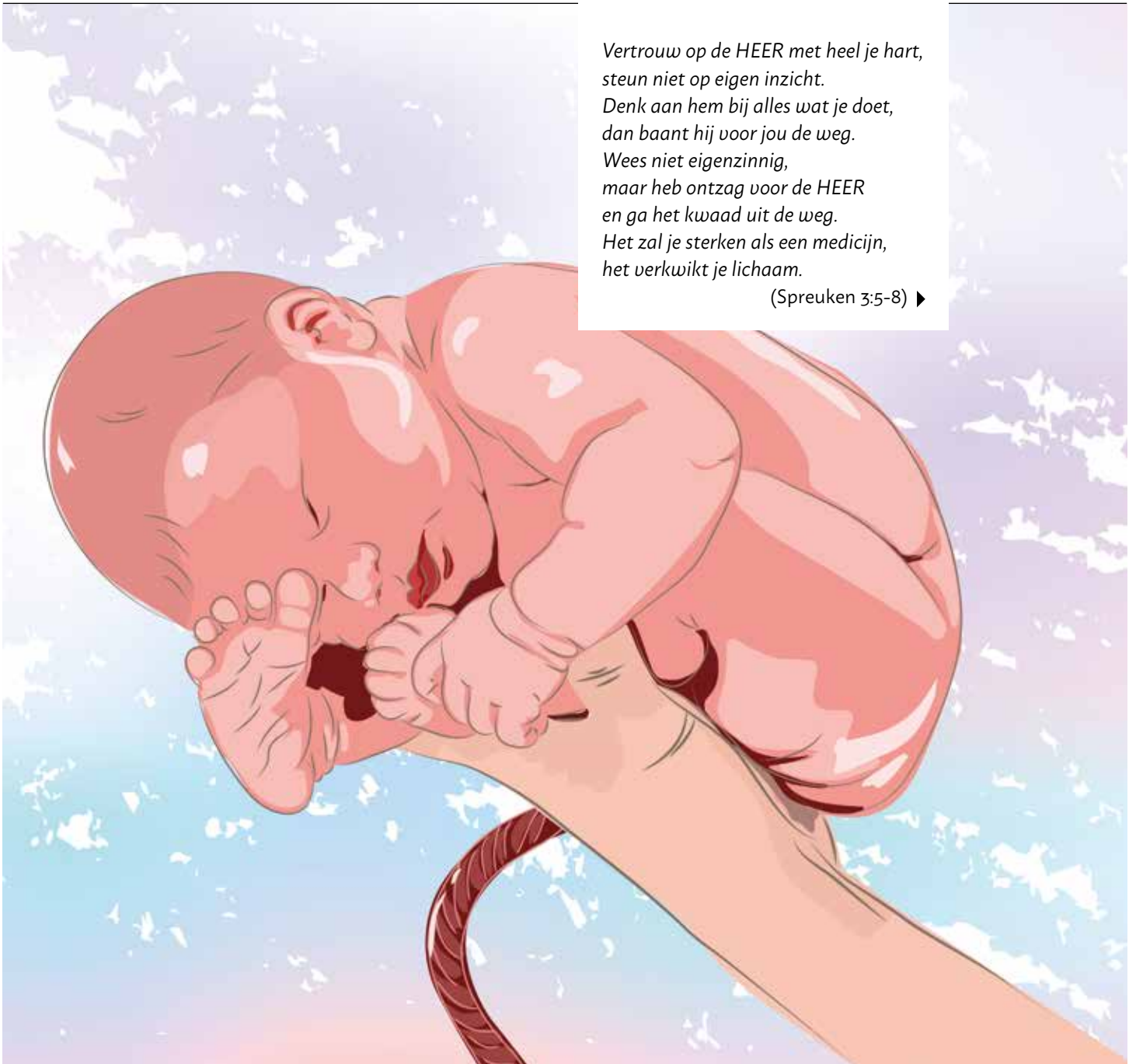
*Nieuw licht
op een bijbelgedeelte*

BEELD
DJULG6

Gods recept voor rust

*Vertrouw op de HEER met heel je hart,
steun niet op eigen inzicht.
Denk aan hem bij alles wat je doet,
dan baant hij voor jou de weg.
Wees niet eigenzinnig,
maar heb ontzag voor de HEER
en ga het kwaad uit de weg.
Het zal je sterken als een medicijn,
het verkwikt je lichaam.*

(Spreuken 3:5-8) ▶

Het nieuwe seizoen is nog maar net begonnen en je zit al tot over je oren in de afspraken, vergaderingen, stress, taken en nog te beantwoorden mails en berichtjes. Hoe voorkom je dat je de rust van de zomer verliest, dat de drukte van het leven je hart en je aandacht van God losweekt?

Een tijd van onrust

Veel mensen ervaren druk en onrust. De (prestatie)druk onder jongeren is vaak in het nieuws, maar niet alleen zij hebben ermee te maken. In onze samenleving zijn er veel mogelijkheden, maar ook hoge verwachtingen, en geen excuses als je faalt.

Psychiaters die zich laten horen in de media, zoals Dirk De Wachter en Esther van Fenema, zien een verband tussen die druk op de individuele mens en de afname van het geloof in God en het onderdeel zijn van een gemeenschap. Ze treffen in hun praktijk mensen die niet per se zware psychische problemen hebben, maar wel kampen met een diepe ervaring van leegte. Nu je niet langer automa-

tisch deel bent van een gemeenschap, ben je zelf volledig verantwoordelijk voor het vormgeven van je leven. Voor je succes, maar ook voor je falen.

Nu zullen psychiaters je niet zo snel de weg terug wijzen naar God. Daarom dit Schriftlicht over 'Gods recept voor rust'. In Spreuken 3:1-10 schrijft God je zijn wijsheid voor en belooft Hij een heilzame werking. Alle oneven verzen bevatten een advies of een oproep.

Alle even verzen bevatten een belofte. En vers 6 bevat beide. We gaan ons verdiepen in de adviezen en beloftes uit vers 5 tot en met 8.

Stop met steunen op jezelf

Het eerste advies staat in vers 5 en vers 7: Steun niet op eigen inzicht en wees niet eigenzinnig. Zoek je comfort niet in het begrijpen van de dingen en wees niet wijs in je eigen ogen. Oftewel: stop met steunen op jezelf.

Een toepasselijk advies in onze tijd. Want vaak wil je begrijpen hoe het zit, op de hoogte zijn van wat er gebeurt, weten waar je aan toe bent. Zodat je kunt anticiperen, vooruit denken en plannen. Zodat je de controle kunt bewaren.

Maar ook een moeilijk en verrassend advies. Moeilijk, omdat onze samenleving ervan uitgaat dat je wél op je eigen inzicht vertrouwt. Dat je voor jezelf opkomt en zelf je problemen oplost. Verrassend, omdat het boek Spreuken voortdurend wijsheid en inzicht aanprijst. En nu zegt vers 5 dat je niet op dat inzicht moet steunen. Niet op je *eigen* inzicht, nee. Dat is de bevrijdende nuance in het bijbelboek Spreuken, die al duidelijk wordt in het motto, in hoofdstuk 1:7: 'Het begin van alle kennis is ontzag voor de HEER'. Alleen bij Hem begint echte wijsheid. Als je op je eigen wijsheid vertrouwt is het al geen wijsheid meer (zie Spr. 26:12). Je eigen inzicht is beperkt door de tijd en de omstandigheden en kan niet voorkomen dat je verdwaalt in het leven. Je belandt op de gangbare vluchtwegen naar vervulling en voldoening: egoïsme, feesten, presteren, bezit, aanzien, seks. Zelfs de oprechte wijsheidzoeker Prediker kan erover meepraten (lees Pr. 2:1-11). Uiteindelijk blijkt dat allemaal lucht en leegte te zijn. Een luchtbel, die uit elkaar spat als je erop leunt. Het maakt je zielloos en rusteloos. Dus stop met steunen op jezelf.

Zoek hulp bij de HEER

Het tweede advies, misschien wel het hoofdadvis van het boek Spreuken,

Als je beseft dat je
knieën misschien wel in de
eerste plaats gemaakt zijn
om te knielen, **vorm je**
een tegenstroom in
onze cultuur

wordt drie keer herhaald, met telkens een andere nuance. Vers 5: 'Vertrouw op de HEER met heel je hart.' Vers 6: 'Denk aan Hem bij alles wat je doet.' Vers 7: 'Heb ontzag voor de HEER en ga het kwaad uit de weg.' Met andere woorden: zoek je hulp bij de HEER. Dit advies is logischerwijs verbonden aan het eerste. Omdat je God niet letterlijk ziet in het dagelijks leven, is het verleidelijk om op jezelf of op andere mensen te vertrouwen. De schrijver van Spreuken zegt: Vertrouw

kiezen wat je wilt. Zonder te hoeven buigen voor een God. Maar juist als je je verbindt aan de Schepper van hemel en aarde, in besef van afhankelijkheid je handen naar Hem uitstrekt, wil Hij je rust geven – in de vorm van genade.

Een begaanbare weg

Dat blijkt uit Gods beloftes in de even verzen van Spreuken 3:5-8. Ten eerste in vers 6: als je aan God denkt bij alles wat je doet, baant Hij voor jou de weg. Dan effent Hij je paden.

voor je navel'. Een beetje lachwekkend misschien, maar in het Hebreeuws staat het echt zo.

Misschien is die navel bedoeld als *pars pro toto* (deel voor het geheel): ontzag voor God is heilzaam voor heel je lichaam – en zelfs voor je ziel. Maar de navel is ook een treffende herinnering aan je afhankelijkheid én aan je zelfstandigheid. Via die plek kreeg je immers je voeding toen je nog in de buik van je moeder zat. Nu is die weg afgesneden en ben je een mens die zelf zijn voeding binnen moet krijgen. Als mens leef je zelfstandig in deze wereld, maar herinner je dat je afhankelijk bent van je Schepper. Ontzag voor God is je navelstreng. Gods wijsheid is je levensader. Je hebt het nodig om van Hem verfrissing, herstel, genezing te ontvangen, in een leven vol schuld, druk en onrust. God wil je die verfrissing geven. Jezus zegt: 'Laat wie dorst heeft bij Mij komen en drinken. Rivieren van levend water zullen stromen uit het hart van wie in Mij gelooft' ((Joh. 7:37-38). Drink dus uit zijn bron, dit seizoen. Het zal heilzaam zijn voor je leven. Een medicijn voor je ziel. Het maakt je leven weer fris. Eeuwig fris. Zo geeft Jezus je rust, in al je gezwogen, tussen al je zorgen. Op Gods recept. ■

Ontzag voor God is je navelstreng.

Gods wijsheid is je levensader

toch maar op de HEER. Hij is zoveel groter. Hij reikt uit boven ruimte en tijd en overziet wat wij niet zien. Het is de rode draad door heel de Bijbel: de oproep om alleen op God te vertrouwen, ook als je Hem niet ziet. Voor het volk Israël was de reis door de woestijn één lange oefening in vertrouwen. Jezus riep zijn leerlingen op om alles achter te laten en Hem te volgen. Wie vertrouwt als een kind is welkom in Gods koninkrijk. En op de momenten waarop het je lukt om met heel je hart op God te vertrouwen, Hem te betrekken bij al je bezigheden en beslissingen, en in ontzag voor Hem het kwaad uit de weg te gaan, ervaar je ook echt rust. Gods rust. 'Wie op de HEER vertrouwt is als de Sionsberg, die onwankelbaar vast staat voor eeuwig' (Ps. 125:1).

Als je zo in ontzag en vertrouwen op God leeft, als je beseft dat je knieën misschien wel in de eerste plaats gemaakt zijn om te knielen, vorm je wel een tegenstroom in onze cultuur. Want daar is optimale zelfverwerkelijking het ideaal. Overal en altijd kunnen zijn wie je bent. Zonder concessies kunnen

Dat betekent niet dat je leven gladjes verloopt als je het van God verwacht. Het betekent wel dat Hij je langs, of desnoods door de obstakels onderweg heen zal leiden. Dat Hij de kuilen zal dichten of je er doorheen zal dragen. Hij maakt je weg begaanbaar. Dan kun je in je leven nog steeds dingen tegenkomen waar je niet overheen kunt kijken. Iets groots, verschrikkelijks, of zorgwekkends, waarbij jij als mens niet kunt zien wat erachter ligt. Maar God overziet de weg en baant die voor jou. Vertrouw op Hem met heel je hart.

Naar wie anders gaan je gedachten dan, dan naar Jezus? De baanbreker. De wegbereider. Hij die voor jou zijn leven gaf, door de dood heen brak. Hij opende de weg naar de Vader.

Een fris leven

In vers 8 volgt een belofte die nog verder gaat. Het ontzag voor God zal je sterken als een medicijn en je lichaam verkwikken. Dat klinkt al heel concreet en aards, maar in de Statenvertaling staat het nog plastischer: het ontzag voor de HEER zal 'een medicijn zijn

Gezaag aan gezag¹

De Kerngroep Bezinning GKv² organiseerde onlangs een aantal regio-avonden. Daar werd gesteld dat het synoderapport *Elkaar Van Harte Dienen*³ met de Schrift omgaat op een manier die afwijkt van wat vandoord als confessioneel-gereformeerd wordt beschouwd. En dat dat geen incident is, maar vaker voorkomt. Soms was de reactie dan: dat kun je niet waarmaken. Er is geen 'nieuwe hermeneutiek'.

En inderdaad: 'de nieuwe hermeneutiek' bestaat niet. Die term vermijdt de kerngroep dan ook. Maar het rapport is als het topje van een ijsberg. Het schriftgezag staat onder druk doordat op *allerlei manieren* anders met de Schrift wordt omgegaan dan in het verleden. Soms heeft dat een hermeneutische achtergrond, soms niet. In dit artikel breng ik een aantal van die manieren in kaart.⁴

1. Theodrama

De eerste manier sluit aan bij de opvattingen van de Britse nieuwtestamenticus Tom Wright. Die beschouwt de geschiedenis als een 'theodrama' dat ingedeeld kan worden in vijf fasen of aktes, vergelijkbaar met bedrijven in een toneelstuk van Shakespeare. De tijd van Jezus is de vierde akte, die van de nieuwtestamentische kerk is de vijfde. Van akte 1 tot en met 4 hebben we in de Bijbel gezaghebbende 'scripts', maar het script van het laatste bedrijf moeten we zelf invullen. De evangeliën en Paulus geven alleen wat hints.

Dit lijkt prima, maar ... er zitten een paar adders onder het gras.

Doordat de tijd van de omwandeling van Jezus een aparte akte is, wordt de overgang van het Oude naar het Nieuwe Testament een fase met eigen karakteristieken. Daarom is wat Jezus en Paulus zeggen niet zonder meer van toepassing op wat we in de gereformeerde traditie kennen als het Nieuwe Verbond. De geschriften van de evangelisten en Paulus moeten we weliswaar serieus nemen, maar daarbij moeten we bedenken dat ze geschreven zijn met het oog op hun eigen tijd. Het invullen van het script van de vijfde akte houdt volgens Wright in dat wij 'analoog' aan het werk van Jezus moeten handelen, dat wil zeggen dat wij richting de wereld van nu moeten doen wat Jezus *deed* richting Israël. Maar als dat zo, dan is wat Jezus *sprak* niet zonder meer maatgevend voor ons. Als puntje bij paaltje komt wordt zo afbreuk gedaan aan het gezag van het Nieuwe Testament.⁵

2. Heilshistorie

De tweede manier lijkt op de vorige, maar is niet hetzelfde. Ze gaat uit van de gedachte dat wij in een andere fase van de heilshistorie leven dan Paulus. En daarom zouden wij de geboden uit bijvoorbeeld de brieven van Paulus mogen relativeren (in ieder geval deels) – op dezelfde manier als Paulus dat deed met de geboden van Mozes.⁶

Is dat houdbaar? Vanouds is in de gereformeerde theologie en exegese rekening gehouden met de plaats die een bijbeltekst heeft in de heilshistorie; je moet de teksten in hun eigen heilshistorische context laten staan.⁷ Zo zijn de Mozaïsche wetten niet zonder meer geldig in het Nieuwe Testament. Dat blijkt duidelijk uit hoe Jezus en de apostelen omgingen met die wetten. Sommige werden niet meer van toepassing verklaard, andere kregen een wat andere lading. Een nieuwe fase van de heilshistorie wordt altijd gekenmerkt door een specifiek heilsfeit. En sinds Pinksteren is er van een heilsfeit geen sprake meer. Integendeel, meermalen wordt benadrukt dat we sindsdien in de laatste dagen leven. Bovendien, Jezus gaf zijn apostelen de *inspiratie* van de Heilige Geest, zodat die hen in alle waarheid zou leiden. Daarom is wat zij schrijven honderd procent geldig. Niét de kerk kreeg die inspiratie, maar de apostelen. Wij worden verlicht door de Geest (*illuminatie*) zodat we een tekst kunnen uitleggen en toepassen op de huidige situatie. Dat is nodig, want de geschiedenis schrijdt voort. Maar dat is iets heel anders dan dat de heilshistorie voortschrijdt. De geboden van Jezus en Paulus gelden onverkort, ook nu.

3. De plaats van de menswetenschappen

De omgang met de Schrift verandert ook door de veranderende rol van de menswetenschappen. In de theologie is de uitleg van de Schrift altijd leidend geweest. Bij de toepassing van die uitleg komen allerlei vragen op: hoe kan de predikant in de preek duidelijk maken wat een tekst voor de gelovige (en eventueel voor de maatschappij etc.) betekent? Hoe moet hij het overbrengen? Welke retorische mogelijkheden heeft hij om de boodschap te laten 'landen'? En ook: hoe bereik je jongeren in de catechese, welke werkvormen zijn er, hoe breng je huisbezoek, ziekenbezoek, etc.

Deze vragen kwamen aan de orde in de ambtelijke vakken. De menswetenschappen waren daarbij altijd *hulpwetenschappen*. Maar de laatste decennia kregen ze een andere methodologische plaats, niet langer als hulp, maar als *norm* die meebepaalt hoe je de Schrift uitlegt. Een mijlpaal in dit verband is het boek *Meewerken met God* van Kees de Ruijter.⁸ De aan-

duiding 'ambtelijke vakken' werd vervangen door 'praktische theologie', iets waar professor Trimp zich nadrukkelijk tegen verzette omdat het afbreuk doet aan het primaat van het Woord.⁹

Theologie kan in de uitwerkingen op praktisch vlak eventueel gecorrigeerd worden. Maar je kunt niet twee totaal verschillende typen wetenschap – theologie en menswetenschappen – een gelijke plaats geven in je methodologie.¹⁰ Doe je dat wel, dan blijft op den duur slechts een theologisch geïnspireerde handelingstheorie over.¹¹

4. Relevantie

De hiermee ingezette trend is verdergegaan. De resultaten van de menswetenschappen worden niet alleen bepalend geacht voor hoe je de bijbel moet uitleggen, maar ook voor wat in de Schrift wel of niet relevant (van belang) is.

- 1 Titel ontleend aan een video van Dr. Gert van den Brink: <https://www.youtube.com/watch?v=Abe6lbmmf4g>.
- 2 Zie *Bezinning GKv*.
- 3 [Elkaar-van-harte-dienen-commissierapport-man-vrouw-en-ambt.pdf \(gkv.nl\)](#).
- 4 Ook in P.T. Pel en H.J. Room (red.), *Het Woord in geding*, uitgave kerngroep Bezinning GKv, wordt de vinger gelegd bij een paar andere manieren van omgang met de Schrift. Toegespitst op het synoderapport. Die ga ik hier niet herhalen; ze zijn duidelijk genoeg. Het punt is: er zijn meer manieren. Daarover gaat het in dit artikel.
- 5 Zie N.T. Wright, 'How Can the Bible Be Authoritative?' in: *Vox Evangelica* 21, 1991, p. 7–32. Wat Wright hier schrijft is ten opzichte van wat in die tijd onder theologen gebruikelijk was een reuzenstap vooruit. Dat doet begrijpen waarom Wright zoveel aanhang heeft gekregen onder diegenen die schriftgetrouw willen zijn. Maar dat mag de ogen niet doen sluiten voor de nadelen van zijn visie.
- 6 Zie: A. L. Th de Bruijne, Christian Ethics and God's Use of the Bible, in: Mees te Velde & Gerhard H. Visscher (eds): *Correctly handling the Word of Truth*, Wipf&Stock, Eugene, Oregon, 2014, p. 171-186.
- 7 Trimp wees daarop uitgebreid in zijn *Heilsgeschiedenis en prediking*, Van den Berg, Kampen, 1986.
- 8 Kees de Ruijter: *Meewerken met God, ontwerp van een gereformeerde praktische theologie*, Kok, Kampen, 2005.
- 9 Zie o.a.: Dr. C. Trimp: *Inleiding in de ambtelijke vakken*, Van den Berg, Kampen 1978, p. 7 e.v.
- 10 In termen van de Christelijke filosofie: je kunt niet de zinkernen van twee verschillende wetkringen op één lijn stellen.
- 11 De Ruijter beroept zich voor zijn visie op de rede van prof. J. van Bruggen, 'The authority of Scripture as a presupposition in Reformed theology', in: Drs J.M. Batteau, Dr. J.W. Maris, Dr. K. Veling (eds), *The Vitality of Reformed Theology, Proceedings of the International Theological Congress, June 20-24th, Noordwijkerhout The Netherlands*, Kok, Kampen, 1994. Maar de strekking van deze rede is echt iets anders dan wat De Ruijter betoogt. Van Bruggen stelt dat de Schrift functioneert in het kader van de gemeente. De Schrift moet onvoorwaardelijk het primaat houden, en daarom moet je de Schrift niet in je eentje gaan lezen. Want dan ga je zomaar je eigen gedachten inlezen in de Bijbel.

Dat zie je bijvoorbeeld in het boek *Verbonden voor het leven* van Ad de Bruijne. Terecht constateert De Bruijne dat hedendaagse manieren van denken en zelfbeleving met betrekking tot genderidentiteiten niet te vinden zijn in de Schrift. Maar dat brengt hem er niet toe om de resultaten van wetenschappelijke onderzoeken die op dit denken gebaseerd zijn te relativiseren. Integendeel: hij stelt juist dat wat Paulus schrijft over homoseksuele handelingen niet meer relevant is, omdat het niet (direct) past op wat de wetenschappen van nu zeggen.

Het zou goed zijn als hij bedacht had dat je in de wetenschappen, zeker in de menswetenschappen, eigenlijk nooit kunt zeggen: 'het is bewezen dat'. Methodologische problemen maken dat je niet verder kunt komen dan: 'gegeven wat we onderzocht hebben, en aangenomen dat de onderzoeksmethode voldoende correct en relevant is, is de meest verantwoorde aanname (...)'¹² Relativering van wetenschappelijke resultaten is dus altijd op zijn plaats, helemaal als er een conflict is met wat er in de Schrift staat.

De Bruijne meent ook dat bepaalde belevingen die onze tijd kent er in de nieuwtestamentische tijd nog niet waren. Maar dat die belevingen niet beschreven worden in de Bijbel wil niet zeggen dat ze niet bestonden. 'Absence of proof' (afwezigheid van bewijs) is geen 'proof of absence' (bewijs van afwezigheid).

5. Het komend koninkrijk

Bij de uitleg en toepassing van de Bijbel werd altijd rekening gehouden met wat de Schrift zegt over het begin, de schepping. Nú wordt wel gezegd: het is de bedoeling dat we ons oriënteren op het komende Koninkrijk, op hoe het op de nieuwe aarde zal zijn.¹³ Dat relativiseert een aantal zaken waar we ons nu druk om maken, met name ten aanzien van huwelijk en seksualiteit.

Maar: hoe het later zal zijn is in geen mensenhart opgekomen (1 Kor. 2:9 lijkt me ook hier van toepassing). En op iets waarvan je niets kunt weten, kun je je niet oriënteren.¹⁴ Doen we dat wel, dan gebruiken we een buitenbijbels criterium: hoe wij denken dat het er in de toekomst uit gaat zien. Intussen wordt dan aan het concrete gehoorzamen tekortgedaan.

6. Evolutionisme

Geleidelijk aan wint ook de theorie van het evolutionisme terrein. De Bruijne gebruikt het als een argument voor zijn stelling dat de mens van nu anders is dan die van vroeger.¹⁵

Onlangs beriep ds. Albert Balk zich (niet alleen, maar ook) expliciet op de evolutietheorie om te verdedigen dat het kwaad niet pas met de zondeval in de wereld kwam.¹⁶ De beschrijving in Genesis 1 geeft volgens hem aan dat het kwaad begrensd wordt. Het is er dus al wel.

Daarmee wordt God impliciet tot schepper van het kwaad gemaakt. En de zondeval is niet meer een zonder meer overtreden van het duidelijke gebod van God, maar is een volwassen worden. Zoals een puber pas volwassen wordt als hij of zij eerst tegen de ouders ingegaan is, zo is het eten van de vrucht van de boom een doorgang naar de spirituele volwassenheid. Een noodzakelijk element in de geschiedenis van de mensheid. 'God lijkt niet boos te zijn op de mensen', Sterker: 'God accepteert de mens dus echt als zijn gelijke wat betreft het kennen van goed en kwaad'.¹⁷

7. Auteursintentionele betekenis

De laatste tijd wordt een bijbeltekst soms niet uitgelegd naar wat er staat, maar naar wat de auteur bedoeld moet hebben, ook als hij heel iets anders opgeschreven heeft. Het commissierapport *Elkaar van harte dienen* doet dat met 1 Timoteüs 2. Paulus lijkt daar categorisch het binnen de gemeente met gezag spreken over mannen aan de vrouwen te ontzeggen. Maar volgens het rapport is zijn bedoeling iets heel anders: het slechten van een discussie die in de gemeente te Efeze gevoerd zou worden.

Dat is raar. Vrijwel alle taalfilosofen zijn het erover eens dat je het moet doen met de tekst zoals die voorligt en dat je geen 'auteursintentionele' betekenis kunt achterhalen. De filosoof René van Woudenberg acht het onder specifieke en strikte voorwaarden mogelijk,¹⁸ maar 1 Timoteüs 2 voldoet in geen enkel opzicht aan die voorwaarden. De manier waarop het commissierapport de tekst behandelt is dus in dit opzicht onhoudbaar.

Intussen: er is in de Bijbel een sprekend voorbeeld van wat er fout gaat als je het concept auteursintentionele betekenis hanteert: dat is hoe de duivel Manninne verleidde!¹⁹

8 Gadamer

Als het gaat over de omgang met de Schrift duikt steeds vaker de naam op van de Duitse filosoof Hans Georg Gadamer,²⁰ ondanks de stevige kritiek die Kars Veling in zijn inaugu-

rele oratie op hem uitgebracht heeft.²¹ Aan wat dr. Veling geschreven heeft is nog toe te voegen: Wie Gadamer's werk behulpzaam acht, verklaart daarmee de Bijbel tot een literair kunstwerk dat los van de Auteur staat, en zeker geen gezag in zichzelf heeft. Ik hoop daar later apart op terug te komen.

9 Tot slot

Deze lijst kan nog uitgebreid worden.²² Nog afgezien van het feit dat in één geval onversneden schrijfkritiek getolereerd is.²³ Uit bovenstaand overzicht blijkt wel dat het synoderapport *Elkaar van harte dienen* zeker geen incident is. Professor Van Bruggen verzuchtte al eens: 'We need good hermeneutics': we hebben goede hermeneutiek nodig.²⁴ ■

12 Kars Veling wijdde zijn proefschrift aan de problematiek van de wetenschappelijke methodologie: *Methodologie en de grondslagen van een pluriforme sociologie*, Van Gorcum, Assen, 1983.

13 Zie noot 7.

14 In verband hiermee is ook te wijzen op het onbehagen dat er op de GS Zuidhorn 2002 te horen was over het spreken over 'de stijl van het Koninkrijk' in het rapport van deputaten echtscheiding. Kom je dan uiteindelijk niet gewoon uit waar je nu net niet wilt komen? (*Acta Zuidhorn* p. 51) Kennelijk is hier al voorvoeld de verdergaande relativisering van de concreetheid van de ge- en verboden. Dat wil niet zeggen dat het rapport verkeerde conclusies trekt, maar wel dat het type redenering relativiserend wordt.

15 Verbonden voor het leven, p. 237.

16 Albert Balk: Ik heb van de verboden vrucht gegeten, *ND* 17-2-2023, Gulliver, p. 3.

17 Een gnostisch standpunt!

18 Zie René van Woudenberg: *Filosofie van taal en tekst*, Damon, Budel, 2002, hoofdstuk 11.

19 Dat het in het paradijs niet om geschreven, maar om gesproken taal gaat, is in dit verband niet relevant: het gaat erom dat er iets anders bedoeld is dan gezegd/geschreven is.

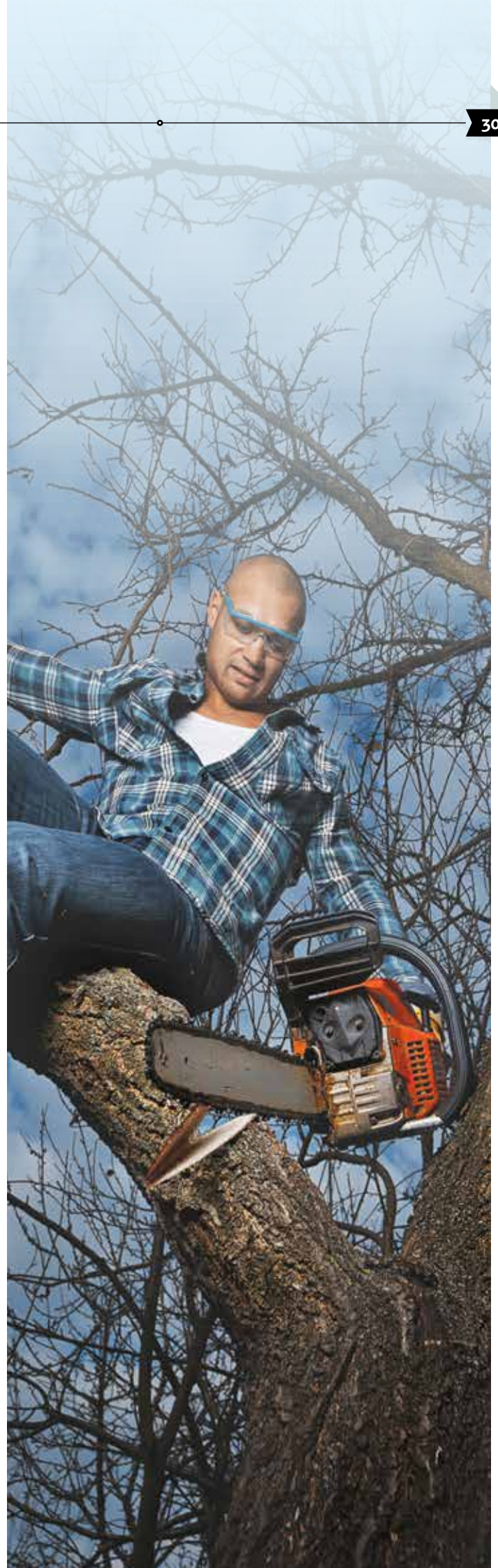
20 Zie Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode, Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, Mohr Siebeck, Tübingen 2010.

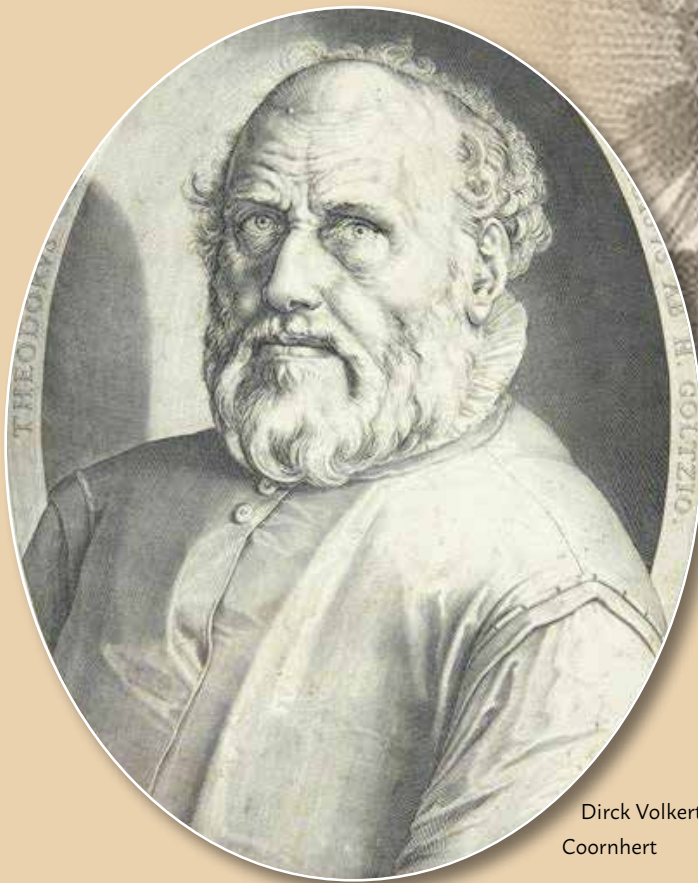
21 K. Veling, *Geen eigenmachtige uitlegging*, De Vuurbaak, Barneveld, 1988 (Kamper Bijdrage XXVIII).

22 Zie het boek *Het Woord in geding*.

23 Een van de redenen voor het ontstaan van de GKN is de benoeming van prof. Stefan Paas tot hoogleraar. De moeite is zijn opvatting dat de uittocht niet heeft plaatsgevonden, maar dat de Israëlieten lokale bewoners waren die zich losgemaakt hebben uit de matrix van Kanaänitische stadstaatjes, en dat Jahweh een verdere ontwikkeling is van de Kanaänitische lokale Baäl-variant El. Stefan Paas: *Schepping en oordeel*, Groen, Heerenveen, 1998, o.a. p. 55 e.v. Zie ook zijn conclusie op p. 344: Het scheppingsgeloof van Israël heeft Kanaänitische wortels. Het verweer van Prof. Kwakkel tegen de bezwaren tegen deze benoeming (Paas zou het zo hebben moeten formuleren om gehoor te vinden) is niet sterk: in ongeveer dezelfde tijd promoveerde M.J. Paul in Leiden op een orthodox proefschrift over Deut. 12.

24 Van Bruggen, a.w., p. 65.

Dirck Volkertsz
Coornhert

Sebastiaan Franck

DS. J.W. TUNDERMAN

De Schrift is de levende stem van God (II)

In mijn vorige artikel beschreef ik hoe ds. Tunderman de vastheid van het levende Woord van God stelt tegenover de verwarring en onzekerheid waar het subjectivisme van Descartes toe leidde. De wortels van dit subjectivisme liggen in de eeuwenoude gnostiek. Ook mystici als de zestiende-eeuwers Franck en Coornhert waren daardoor diep beïnvloed. Dat laat Tunderman zien in zijn boek over Marnix van Sint Aldegonde.

In dit artikel geef ik kort weer hoe Tunderman de gnostiek typeert. Daarna volg ik de gang van de gnostiek door de geschiedenis zoals hij die beschrijft. Ten slotte zeg ik iets over de betekenis van Tunderman voor onze tijd.

Tunderman over de gnostiek

Volgens de gnostiek is er een 'lagere god', de schepper van de materie, en een 'hoogste god' die zich helemaal

afzijdig houdt van die materie. Hij is verborgen. Maar tegelijk is hij een vergoddelijkt deel van de kosmos: hij is ook 'het hogere' in de mens.

De mens is een gemengd wezen. Zijn lichaam en zijn ziel heeft hij van de lagere scheppergod, maar in zijn diepste 'Ik' is hij goddelijk, verwant aan de hoogste god.

Uit de hoogste god is de geest naar buiten getreden. Dat is de 'geopenbaarde god'. Die heeft zich laten verlokken om zich met de natuur af te geven. Hij heeft zich verstrikt in de wereld van het materiële en is daar zelfs ingeslapen. Maar: de geest is

De kerkgeschiedenis kan niet begrepen worden zonder te letten op de gnostiek, de oervijandin van het christendom

niet gebonden aan de materie, en ook niet aan het gezag van de wet (een ordinantie van de lagere god) of aan zijn eigen verleden. Zodra hij ontwaakt, herinnert hij zich zijn vroegere vrijheid. Dan walgt hij van zijn eigen werk en keert hij zich ervan af; het goddelijke keert weer terug tot zichzelf en gaat weer in de hoogste godheid op. Zo is het ook met de mens, zegt de gnostiek: hij moet zich in de tegenwoordige wereld schikken als een gevangene en er ja tegen zeggen. Maar in zijn diepste wezen, zijn 'existentiële Ik', is hij geestelijk en vrij. Daarvan moet hij zich bewust worden. De gnostiek krijgt een christelijk sausje met de bewering dat het Christus is die zorgt voor die bewustwording, de ontwaking. Christus is een wezen uit de wereld van de hoogste god. Hij zou zich tijdelijk hebben verenigd met de mens Jezus van Nazaret om de

kennis over deze god te openbaren in de wereld en door te geven aan zijn leerlingen.

In de heidense Griekse cultuur leefden gnostische gedachten. Plato sprak over een goddelijke vonk die in de mens als in een kerker was opgesloten. Hij zag de zichtbare wereld als symbool van de onzichtbare *échte* wereld. Het opkomende christendom vermengde zich met dit gnostische denken, in verschillende vormen.¹

Tunderman, aan de Vrije Universiteit geschoold in de Wijsbegeerte der Wetsidee, leerde van professor Vollenhoven dat de kerkgeschiedenis niet begrepen kan worden zonder te letten op de gnostiek, de *oervijandin* van het christendom.²

De apostelen tegen de gnostiek

Al in het Nieuwe Testament stuiten we op sporen van de gnostiek. Petrus moest strijd voeren tegen mensen die hem beschouwden als een bijzonder geestelijk mens,³ Paulus verzette zich tegen de Korintiërs die zich beroemden op hun kennis en zichzelf geestelijke mensen noemden. En de Nikolaïeten over wie Johannes schreef in de brieven aan de gemeenten te Efeze en te Pergamum (Op. 2: 6,15) dienden zich aan als geestelijke mensen die de wet niet nodig hadden.

De Marcionitische kerk

Na de dood van de apostelen leidden de opvattingen van Marcion (85-160) tot een vloedgolf van gnostiek. Marcion was een dualist: volgens hem is er een sterke scheiding tussen geest en materie. De materie is geschapen door de *boze* god van het Oude Testament. Boven hem staat de *onbekende, verborgen* god, die als een vonk van licht in ieder mens verborgen is. Hij zendt Christus om de mensen vrij te maken van de god van het Oude Testament. Ieder mens is slecht, want hij is stofelijk, maar als hij in zichzelf opstijgt, vindt hij in zichzelf de christus als verlosser. Klimt hij nog hoger dan komt hij bij zijn verborgen mens uit, de geest die boven de schepper-god staat en eigenlijk de verborgen god is. Wat in de mens gebeurt, is in feite een afbeelding van de strijd tussen de geopenbaarde, boze god en de verborgen, goede god.

Marcion verwierp de meeste bijbelboeken. Uiteindelijk hield hij slechts een aangepaste versie van Lucas over en tien brieven van Paulus, de enige apostel die volgens hem het Evangelie niet had vervalst. Hij stichtte een antikerk met een tegenbijbel die een tijdlang sterker was dan de katholieke kerk die vasthield aan het Woord van de apostelen. Maar tenslotte zegevierde de waarheid.

Geestdrijverij

Toch waren er in de eeuwen daarna nog gnostische trekken bij groeperingen die zich kenmerkten door 'geestdrijverij' of 'enthousiasme', zoals de Montanisten, de Donatisten en de

1 Zie over de gnostiek ook: Bart van Egmond, 'Verbeteraars van de apostelen' in *Nader Bekeken*, jrg. 28 (2021), nr. 7/8, p. 254-258.

2 Vollenhoven stond daarin niet alleen. De Duitse filosoof Hans Leisegang (1890-1950) noemde de gnostiek een religieuze beweging die in de eerste eeuwen optrad als de scherpste rivale van de kerk en die in de tegenwoordige tijd opnieuw de aandacht trekt van de mens die zoekt naar religieuze vernieuwing.

3 Zie mijn eerste artikel over Tunderman, in *Nader Bekeken*, jrg. 30, juli-aug. 2023, nr. 7/8, p. 262-267.

4 Zie op <https://www.jw.tunderman.net/> referaat d.d. 25-3-38, Gnostische trekken in het Dopers beginsel en referaat d.d. 31-7-38, Het vastere Woord/Noodzakelijkheid van beginselstudie.

Katharen.⁴ Zij wilden niet weten van gehoorzaamheid aan Gods Woord en verzetten zich tegen de vaste vormen en de leer van de officiële kerk. Ze kenden alleen gezag toe aan de innerlijke stem van de vrije geest.

Middeleeuwse mystiek

In de middeleeuwen kwam de scholastieke theologie op, die God wilde vinden door de wetenschap. De geleerde Abaelardus nam zelfs de rationele twijfel als uitgangspunt van zijn bijbeluitleg. Zijn 'Sic et Non (Ja en Nee) methode' bracht hem tot loochening van de verzoening door voldoening.

Tegen deze methode kwam krachtig verzet van Bernard van Clairvaux (1090-1153). Maar tegen de gedachte dat de *koude* scholastiek (het objectivisme) van de officiële kerk aangevuld moest worden met *warme* gevoelsmystiek (het subjectivisme) verzette hij zich minder. Zelf zocht hij het 'warme gevoel' in een sterke gerichtheid op de lijdende Christus. Hij omschreef die helaas in mystieke termen als persoonlijke eenwording met God en vereniging met het goddelijk wezen. Het verbond dat God met ons heeft door het Woord kreeg geen aandacht. Naast de officiële kerkleer kwamen twee mystieke levensidealen op: het bekende *praktische persoonlijke* christendom à la Franciscus van Assisi (1182-1226), dat draaide om een evangelisch leven volgens de Bergrede en het armoede-ideaal. En het minder bekende ideaal van het *innerlijke* christendom van Meister Eckhart (1260-1327).

Beide idealen verachten het 'uitwendige' (het uiterlijke).

Opleving van de gnostiek: Eckhart

Bij Eckhart kwam de gnostiek weer naar voren. Volgens hem is de God van de kerk, van de Woordenopenbaring, niet de allerhoogste. De drie goddelijke personen zijn in een uitgaande beweging uitgevloeid uit *het Wezen*, dé godheid, die boven de drie-enige God staat. Er is in God dus een uitgaande beweging, maar ook een terugkerende tot het rustpunt in de Geest.

Bij Eckhart kwam de gnostiek weer naar voren. Volgens hem gaat de mens in zijn diepste wezen boven de drie-enige god uit

Ook in de mens is die dubbele beweging: uitgaand (hij moet god baren zoals Maria Jezus heeft gebaard) en terugkerend. En in zijn diepste wezen gaat ook hij boven de drie-enige god uit.

Theologia Deutsch

Het gedachtegoed van Eckhart kreeg stem in het boekje *Theologia Deutsch*, van een onbekende schrijver. De ondertitel luidt: *Hoe Adam in ons moet sterven en Christus in ons opstaan moet*. Het spreekt devoot over het sterven van de 'vleselijke' mens die eraan moet én over het opstaan en het geboren worden van Christus in ons. Deze gnostische gedachte sloeg aan. Luther herkende aanvankelijk zijn kloosterervaring in het boekje en gaf

het tweemaal uit (1518 en 1520). Maar tijdens de Boerenoorlog (1525) merkte hij dat Wederdopers als Thomas Münzer zijn '*nije leer*' gebruikten om geweld te prediken en om de Schrift op te vatten als een dode letter. Bij Münzer ontdekte hij een geest van radicale verachting van 'het uitwendige': geen overheidsambt, geen predikambt, geen eerbied voor de bijbeltekst! Dat opende zijn ogen voor de middeleeuwse geestdrijverij in *Theologia Deutsch*. Hij wees daarna dit boekje beslist af.

Sebastiaan Franck

Volgens Franck werkt God in alle schepselen rechtstreeks. De vrije menselijke geest is het goddelijke in de mens, ook bij de heidenen. Ieder mens gaat zwanger van de nieuwe mens. Maar die kan slechts geboren worden door *kennis* die leidt tot opheffing van de dwaling dat God een toornend God is. Ze wordt verkregen door: stilhouden, afsterven aan alle begeerten, leegstaan, in gelatenheid 'Sabbat houden'. Het uitwendige, ook dat wat in de

Franck meent dat het uitwendige, ook dat wat in de Bijbel staat, verloochend moet worden, want het vormt een sta-in-de-weg om Christus in ons geboren te doen worden

Bijbel staat, moet verloochend worden, want het vormt een sta-in-de-weg om Christus in ons geboren te doen worden. Het is namelijk slechts een symbool van het inwendige, van de ervaringen in de harten van alle mensen. Alleen als wij de Schrift symbolisch verstaan is ze van waarde. Als we haar letterlijk nemen is het een verachtelijk boek, een uitwendige kribbe. Pas als God in ons hart geboren wordt, komt Christus in deze kribbe. Bij Franck herkennen we de middeleeuwse mystiek van het *innerlijke* christendom. Het enige wat bij hem van belang is, is dat de mens tot zichzelf inkeert.

Volgens Franck is een kerk die vasthoudt aan de 'dode letter van de Schrift' en die met haar belijdenis uitgaat van een vaste waarheid een sekte. Met haar afwijzing van ketters is ze 'partijdig'. Maar God is niet partijdig. Hij is een God van heidenen en christenen, van Turken en Duitsers. Daarom moet een 'unparteiisches Christentum' leiden tot verdraagzaamheid. Want wij nemen de waarheid van de Schrift 'bovengronds' waar in tegenstellingen, maar 'in de grond' is ze één.

Dirck Volkertsz. Coornhert

Coornhert kiest voor het ideaal van het *praktische*, persoonlijke, niet-kerke-

lijke christendom. Hij stoot zich aan de leer van erfzonde en verdorvenheid van de mens bij Luther en Calvijn. Net als Franck heeft hij een afkeer van het uitwendige, en hecht hij aan de inkeer in zichzelf. Maar hij is 'lichter' dan Franck. Hij leert dat de mens 'het licht in syn rede heeft'. Het goddelijke vonkje valt samen met het licht van de natuur. Het gaat hem om de zedelijke kern van de soevereine mens, die iets onverdorven-natuurlijks is. Het komt daarom aan op *Wellevensconste*. Met deze ideeën was hij volgens de negentiende-eeuwse filosoof Dilthey een voorloper van de moderne cultuur en een wegbereider van de moderne godsdienstfilosofie.

Het gemeenschappelijke

Volgens Franck en Coornhert verwijst het uitwendige naar iets inwendigs. De tekst: *de letter doodt, maar de geest maakt levend* (2 Kor. 3:6) leggen ze allebei in spiritualistische zin uit en ze passen die toe op alle uitwendige vormen: kerk, sacrament, ambt, prediking, etc. Tegelijk menen ze dat een heiden als Socrates de Heilige Geest kan hebben.

Voor al Coornhert is een voorvechter van tolerantie in de kerk. Hij wil geen strijd tegen ketters en voor de waarheid. Hij zoekt naar het gemeenschappelijke van alle kerken en groepen en

van alles wat daaraan verwant is in de harten van de heidenen.

Marnix en de duidelijkheid van de Schrift

Tunderman beschrijft hoe de middeleeuwse mystiek via de geschriften van Franck en Coornhert ingang vindt bij de gereformeerden in de Nederlanden. De predikant Caspar Janszn. Coolhaes (1536-1615), een voorloper van Arminius, speelde een belangrijke rol bij de verbreiding ervan. Hij werd in 1582 afgezet omdat hij de *Confessio Belgica* (de NGB) niet wilde ondertekenen. Maar veel gereformeerden doorzagen (nog) niet de dwaalleer van Franck en Coornhert in haar consequenties. Marnix van St. Aldegonde zag het gevaar wel. In zijn boek *Ondersoekinghe en grondelijke wederlegginge der geestdrijvische leere* (1595) kwam hij op voor het gezag, de waarheid en de duidelijkheid van de heilige Schrift. Hij toont aan dat Francks leer dat de Geest niet in de letter tot ons spreekt, tegen de Schrift ingaat. Op Francks vraag: *Waarom al dat getwist dan over de Schrift?* antwoordt Marnix: de verblindheid van ons hart is de oorzaak van ons niet-verstaan; het ligt niet aan de Schrift. Gods Woord zelf zegt dat het tweërlei uitwerking heeft. Het is niet maar een uitwendige letter. Het keert als geur van Christus nooit leeg terug, als het niet een levensgeur ten leven is dan is het een doodsgreur ten dode (2 Kor. 2: 16). Marnix' strijd tegen het subjectivisme is schriftuurlijk. Hij maakt Gods *Woord* niet tot een 'object' van onderzoek. In zijn opvatting over het geloof maakt hij ook Gods *belofte* niet tot een object. Nee! Geloven is: met het hele hart buigen voor het Woord van de Here.

Tunderman en onze tijd

Tundermans geloofsuitgangspunt is dat de Schrift het overwinnende Woord van God is en het zwaard van de Heilige Geest. De bediening van het Woord is daarom bediening van de Geest. Tunderman laat zien dat noch de 'vrome' gnostische mystici Franck en Coornhert, noch de 'verstandelijke' filosoof Descartes de kracht van Gods Woord erkennen. Ze onderwerpen het aan een voorwaarde: het moet voldoen aan hun vrome gevoelens of aan hun redelijke inzichten. Want zowel in het subjectivisme als in het objectivisme – hoe verschillend ook – staat de mens in het middelpunt bij de schriftuitleg. Dat is de reden waarom Tunderman zich ertegen verzet.

Tunderman laat zien dat noch de 'vrome' gnostische mystici Franck en Coornhert, noch de 'verstandelijke' filosoof Descartes de kracht van Gods Woord erkennen

En daarin ligt zijn betekenis voor onze tijd, waarin het gewoon geworden is dat de Bijbel ons dat moet vertellen wat wij van belang achten. Treffend voorbeeld daarvan vormen onlangs een paar ingezondens in *Trouw*, die reageerden op een column van Stevo Akkerman ('Bijbelban', *Trouw*, 04-06-'23) over moeilijk te verteren bijbelteksten. Het eerste ingezonden, onder het kopje 'Wasbeertjes', zegt over 'het verhaal van Elisa en de

beren, waarin 42 jongens in naam van de Heer door beren verscheurd worden': 'Onze voorganger had daar ook moeite mee, maar vond de oplossing in de grondtekst. Daaruit zou blijken dat de beren geen grote, gevaarlijke types waren, maar een kleiner soort, meer als wasbeertjes. En bij dat verscheuren moesten we eerder denken aan het toebrengen van wat schrammen.' Het tweede ('Bijbel veel te dik') zegt onder meer: 'Ik betreur het al jaren, dat de Bijbel zoveel bladzijden telt. De essentie kan immers simpel op één velletje: Heb de Schepper/schepping lief met geheel uw hart, met geheel uw ziel en met geheel uw verstand. Dit is het grote en eerste gebod. Het tweede, daaraan gelijk, is: heb je naaste lief als jezelf. Stop daar je energie in. De rest mag je vergeten.' Het laatste

Uit deze reacties blijkt wel dat de Bijbel als boodschap van Gods 'wet en evangelie' bij velen niet meer bekend is. Daaraan heeft de theoloog Karl Barth sterk bijgedragen. Hij verklaarde dat we heel de schepping en mensheid moeten zien in het licht van Gods 'ja' dat elk 'nee' overtreft. Van stilling van Gods toorn door Christus' verzoeningswerk kan in dat licht natuurlijk geen sprake zijn. Barth wijzigde 'wet en evangelie' in 'evangelie en wet'. Want de wet is volgens hem slechts kennisbron van een zondig verleden waarvan we in Christus Jezus verlost zijn.

Gods wet, die zonde doet kennen, verdween uit veel kerkdiensten. Menigeen vat daarom nu het evangelie van Gods genade in Jezus Christus op als 'nieuwe wet'. Wat Jezus ons bracht is: 'Heb de Schepper en de schepping lief' of alleen: 'Heb de schepping lief'. De ingezondens laten het zien. Het past bij vrome gevoelens en redelijke inzichten. Maar als die gaan heersen over de Bijbel, loopt het erop uit dat het evangelie van de vrede met God in Christus plaats maakt voor de eis van de nieuwe wet.

Tunderman onderkende al in de jaren dertig van de 20e eeuw waartoe de gnostiek en de subjectivistische dwaalleer leidt. Daartegenover hield hij – tot in de dood – tot eer van God en tot redding van zondaren staande: God is God, en Gods Woord is volmaakt en in alle opzichten volledig. ■

ingezonden ('Kerngebod') stelt: 'Het kan nog korter wat mij betreft. Het enige gebod dat dan overblijft wordt: Heb je naaste lief als jezelf. Dat van de schepper en schepping kan, als je toch wat body wilt overhouden, aangepast worden: Heb de aarde lief. En moet er per se een schepper bij: eer aan alle (ijs)scheppers als Moes Pekdemir, omdat ze voor vreugde zorgen. Het creationisme lijkt me ondertussen behoorlijk achterhaald.'

**‘Ik sla mijn
ogen op naar
de bergen,
van waar komt
mijn hulp?’**

**Mijn hulp komt
van de HEER die
hemel en aarde
gemaakt heeft.’**

(PSALM 121:1)

De bergen en heuveltoppen van onze tijd

Harry Fenn, *Het altaar van Baäl*

Het zijn bekende woorden, geliefde woorden: ik sla mijn ogen op naar de bergen. Maar wat is er dan zo bijzonder aan die bergen? En over welke bergen gaat het precies? Kunnen wij ze vandaag nog lokaliseren? Trouwens, vraagt u zich misschien af, is het eigenlijk wel zo belangrijk om deze vragen te beantwoorden? Blijkbaar wel. De dichter van Psalm 121 vraagt zich namelijk af of hij vanaf de bergen hulp kan verwachten. Geen onbelangrijke vraag voor mensen die hun eigen behoefte aan hulp leren kennen. Laten we daarom even de tijd nemen om wat dieper te graven.

Welke bergen?

Er zijn uitleggers die menen dat we hier gewoon 'de bergen' moeten lezen – algemeen, niet bepaalde bergen. Volgens deze mening zien de pelgrims – hetzij pelgrims die onderweg zijn naar een van

de jaarlijkse feesten in Jeruzalem, hetzij ballingen die op het punt staan vanuit Babel naar het Beloofde Land terug te keren (hierover lopen de meningen uiteen) – voor hun geestesoog de bergen waar ze over en door moeten. Bergen, ravijnen, gevaren, rovers, warme dagen, geheimzinnige nachten. En daarom roepen ze: 'Van waar komt onze hulp?' Het is geen vraag in ongeloof, want ze geven op de vraag zelf het geloofsantwoord: 'Onze hulp komt van de HEER die hemel en aarde gemaakt heeft'. Hij is de Schepper, ook van de bergen waar ze over en door moeten!

Dit is een geldige uitleg – vrij algemeen, met weinig reliëf, maar volledig in lijn met de Schriften.

Er zijn ook uitleggers die menen dat we preciezer kunnen zijn en de bergen kunnen aanwijzen. Zij menen dat het hier gaat om de bergen waarop Jeruzalem gebouwd is. De stad Jeruzalem en Gods woonplaats, de tempel, zijn namelijk gebouwd op en worden omringd door

heuvels, zodat er sprake is van een 'opgaan' naar de stad. Denk hier aan Psalm 125:2: 'Zoals de bergen Jeruzalem

nabijheid en hulp. Bij de eerste vormen de bergen een bedreiging, bij de tweede een schuilplaats.

Bij de ene interpretatie vormen de bergen een bedreiging, **bij de andere een schuilplaats**

omringen, zo omringt de HEER zijn volk van nu tot in eeuwigheid.' Deze verklaring houdt in dat de pelgrims in hun gebed het aangezicht keren naar de tempelstad. Ze verwachten hun hulp van de Here, die in Jeruzalem woont. Het klopt natuurlijk dat de Israëlieten hun gezicht naar Jeruzalem keerden wanneer ze gingen bidden. We lezen bijvoorbeeld in Daniël 6:11: 'In zijn bovenvertrek had hij [Daniël] in de richting van Jeruzalem open vensters. Daar knielde hij neer, bad tot zijn God en prees hem, precies zoals driemaal per dag zijn gewoonte was'. Nergens in de Bijbel wordt deze praktijk echter aangeduid met de woorden: de ogen opslaan/opheffen naar de bergen. De toepassing van deze uitleg – als wij in nood zitten, moeten wij onze ogen opslaan naar de hemel, waar God is – is dan ook te snel gemaakt, hoewel in zijn algemeenheid niet onwaar.

Het is interessant om op te merken dat we hier twee verschillende interpretaties hebben, die aan de bergen van Psalm 121:1 een uiteenlopende betekenis toekennen. Bij de eerste staan de bergen symbool voor dreiging en gevaar, met als gevolg dat de pelgrims hun hulp bij de Here zoeken. Bij de tweede staan de bergen symbool voor Jeruzalem en de tempel, en daarmee dus voor Gods

Woonplaats van de afgoden

Maar misschien is er een derde interpretatie mogelijk, die meer recht doet aan de tekst in het geheel van de Schriften. Er was namelijk een lange periode in de geschiedenis van Gods volk dat het Beloofde Land vervuild was door populaire, heidense afgoderij. Deze afgoderij werd bij uitstek op de bergen en de heuveltoppen beoefend. Daar werden de altaren en heiligdommen voor de afgoden gebouwd, daar werden de offers gebracht, en daar werd ook de 'heilige' prostitutie beoefend. Denk maar aan Elia's duel met de Baälpriesters – waar vond dit tweegevecht plaats? Op de berg Karmel (1 Kon. 18:20). Dat was immers Baäls woonplaats, zijn domein. En

zo was het ook met de andere afgoden in die tijd: de bergen waren hun thuis. Van Achaz, bijvoorbeeld, wordt gezegd dat hij offers bracht en wierook brandde op de offerplaatsen, op de heuvels en onder elke bladerrijke boom (2 Kon. 16:4; zie ook 1 Kon. 14:23, 2 Kon. 17:10, Jer. 2:20, Ez. 6:13). Was je dus in nood of had je moeite, dan was dáár op de heuveltoppen de oplossing. Op de bergen en de heuveltoppen, daar kon je bescherming krijgen tegen zon en maan, en tegen gevaren onderweg.

Hiermee werd de gelovige pelgrim van die tijd geconfronteerd op zijn gevaarlijke reis door de bergen en over de heuveltoppen onderweg naar Jeruzalem. Wanneer de pelgrim van onze psalm dus de gevaren tegenkomt, of ze voor zijn geestesoog ziet, dan slaat hij zijn ogen op naar die bergen en heuveltoppen, en vraagt: van waar komt mijn hulp? Of misschien beter vertaald: komt mijn hulp daarvandaan?!

De bergen en heuveltoppen van onze tijd

Waarschijnlijk kunnen wij ons iets voorstellen bij deze vraag. Onze weg door het leven is ook niet zonder gevaren en zonder moeite. Mogelijk dat we de gevaren al van veraf zien opdoemen. Maar

Afgoderij werd bij uitstek **op de bergen en de heuveltoppen** beoefend

nauwelijks is het gevaar aanwezig of de wereld om ons heen staat klaar om oplossingen en uitkomst aan te bieden. Wij leven, net als de dichter van Psalm 121, in een wereld waar de 'bergen en de heuveltoppen' vol zijn van instantoplossingen en goedkope hulp. We hoeven maar 'help' te roepen en de oplossingen worden van alle kanten aangedragen. Voor medische problemen zijn er artsen en psychiaters; voor financiële problemen zijn er banken en financiële adviseurs; voor toekomstige onzekerheid bieden verzekeringsmaatschappijen zich aan. En als ik mijn problemen wil vergeten, dan zijn er allerlei middelen in de aanbieding. Deze oplossingen zijn uiteraard niet allemaal verkeerd en zondig, maar de vraag van de dichter van Psalm 121 moet ten diepste ook onze vraag worden: komt onze hulp daarvandaan? Nee! Mijn hulp komt van de Heer die hemel en aarde gemaakt heeft. Hulp verwachten van 'de bergen en de heuveltoppen' van onze tijd eindigt altijd in teleurstelling. Zoals de profeet Jeremia zegt: 'Het is waar, de heuvels zijn een leugen, de bergen een holle klank. Het is alleen de HEER, onze God, die Israël de overwinning geeft' (Jer. 3:23). Wij verwachten onze hulp niet van de schepping, van het geschapene, maar van de Schepper. Deze belijdenis wordt door de dichter in de rest van de Psalm uitgewerkt, met als kernwoord: wachter/wachten (behoeden, waken). De wachter sluimert of slaapt niet (vers 3-4) – in tegenstelling tot Baäl, die gewend was lange middagdutjes te doen. De wachter is de schaduw aan je rechterhand (vers 5) – bij oorlog hield de soldaat zijn schild namelijk in zijn linkerhand en zijn spies in zijn rechterhand, waardoor de rechterkant meer blootgesteld was aan gevaren. Maar ook daar waakt de wachter. De wachter zorgt dat de zon overdag niet kan steken, en de maan

bij nacht niet kan schaden (vers 6). Dag en nacht zorgt de wachter. En dan het hoogtepunt: de wachter waakt over je leven (je ziel), dus tot in eeuwigheid (vers 7-8). De hulp van de Schepper is allesomvattend – in tegenstelling tot de hulp van de afgoden.

Reliëf

Deze verklaring van de bergen in Psalm 121 geeft naar mijn mening een vollere betekenis aan een reeds rijke Psalm. Ze tekent een contrast dat bij de andere twee interpretaties wat afwezig blijft – het reliëf van de bergen komt beter tot

Wij leven in een wereld waar de 'bergen en de heuveltoppen' **vol zijn van instantoplossingen en goedkope hulp**

zijn recht. En ze stelt de pelgrim voor de keus: 'Als de HEER God is, volg hem dan; is Baäl het, volg dan hem' (1 Kon. 18:21). Hoe mooi dat de kerk van de eeuwen haar keus duidelijk uitspreekt, aan het begin van iedere eredienst: onze hulp is in de Naam van de HEER, die hemel en aarde gemaakt heeft. Waarop de Here vrijgevig zijn genade en vrede geeft. ■

De actualiteit van de derde ruiter

Toen het derde zegel werd verbroken, hoorde ik het derde wezen zeggen: 'Kom!' Ik zag dit: een zwart paard met een ruiter, die een weegschaal in zijn hand hield. Ik hoorde iets als een stem te midden van de vier wezens zeggen: 'Een dagloon voor een portie tarwe en een dagloon voor drie porties gerst. Maar laat wijn en olijfolie ongemoeid'.

(Op. 6:5,6)

De houtsnede *De vier ruiters van de Apocalyps* uit 1498 van de Duitser Alfred Dürer is wereldwijd bekend. Het kunstwerk werd vervaardigd als onderdeel van vijftien op het bijbelboek Openbaring gebaseerde illustraties; in verschillende musea, ook in het Rijksmuseum, bevinden zich afdrucken. Dürer leefde aan het einde van de internationaal onrustige middeleeuwen: Ottomaans-islamitisch oprukken in Europa, burgeroorlog in Frankrijk, kruistochten naar het Midden-Oosten. Velen dachten dat het einde van de wereld in 1500 zou zijn aangebroken.

Het perspectief dat Dürer tekent is dan ook dreigend genoeg. Vier grote paarden stormen voortgestuwd door een niet te stoppen kracht vooruit, onderweg mensen vertrappend. Kennelijk heeft de hemel er alles mee te maken. Boven de paarden beweegt zich een door dikke wolken omgeven engel die niet de indruk wekt de ruiters te willen stoppen.

De derde ruiter zit op een paard dat zwart is, in de Bijbel de kleur van angst, rouw en dood. De naam van de berijder klopt daarmee: Honger. In zijn rechterhand, die hij achter zich uitstrekt, houdt hij een set weegschalen en hij wekt de indruk dat hij ze weg zal slingeren. De weegschalen zijn geen wapens zoals de andere ruiters die dragen. Maar het effect dat ze hebben blijkt even dodelijk te zijn.

De stem die volgens Openbaring de komst van de ruiter begeleidt, duidt erop dat er op de ene plaats straks honger zal worden geleden, maar dat elders in weelde wordt geleefd. Op de ene plek moet iemand zichzelf in leven houden door er zijn hele dagloon aan te besteden. Maar in andere landen blijven burgers ongestoord genieten van luxe. Kennelijk bekommeren zij zich niet om de nood van hun medemensen. Dat beeld lijkt op wat Jezus zegt over hoe het er aan de vooravond van zijn terugkomst zal toegaan: hier plagen van oorlogen en hongerepidemieën, maar daar een welvarend doorgaan met alledaags leven (Mat. 24). Zoals in de dagen van Noach, staat er. Men is zich niet bewust van een naderend oordeel.

Ongelijkheid

De tegenstelling tussen rijk en arm grijnst de mensheid ook vandaag aan, internationaal en vaak ook nationaal. Een goede graadmeter voor de materiële ongelijkheid is de inkomensverdeling. Meestal blijkt daarbij ongelijkheid troef. Dat was vroeger ook al zo. De Romeinse elite van zo'n 2000 jaar geleden bezat onvoorstelbare rijkdommen waar het gemiddelde jaarinkomen van de gewone burger schril bij afstak. Ongelijkheid is er nog steeds. 50 procent van de wereldbevolking beschikt over 8 procent van het totale inkomen, terwijl de rijkste 10 procent 50 procent van dat inkomen in de wacht sleept. Natuurlijk is de vraag wat iemand met zijn inkomen kan doen sterk afhankelijk

van de omstandigheden. Met honderd euro kun je in Sierra Leone meer doen dan met honderd euro in ons land. Andere indicatoren dan inkomensongelijkheid spreken daarom meer aan. In Nederland is de gemiddelde levensverwachting 81 jaar. In Japan en Hongkong 84 jaar, maar in Sierra Leone slechts 52 jaar. Vanwaar dat verschil? Door ongelijkheid in gezondheidszorg, onderwijs, woongelegenheden. Wij vinden het thuis heel gewoon de kraan open te draaien als we dorst hebben. Maar van de acht miljard wereldbewoners hebben er 2,2 miljard geen of weinig toegang tot vers water. Wij douchen misschien elke dag. Maar drie miljard mensen ontbreekt het aan de nodige hygiënische voorzieningen. In Nederland geven we samen 300 miljoen uit aan diëten en andere middelen tegen overgewicht. Tegelijk zijn er wereldwijd 870 miljoen mensen ondervoed. Amerikanen geven gemiddeld 240 dollar per maand uit aan cosmetica.

Overmatige ongelijkheid heeft allerlei negatieve gevolgen. De sociale samenhang tussen volken en tussen burgers onderling wordt uitgehold. Dat leidt weer tot het toenemen van misdaad, vluchtelingenstromen en politieke polarisatie. Allemaal mondiale factoren bevorderen die extreme ongelijkheid: onevenwichtig profiteren van technologische vooruitgang, schommelingen in grondstoffenprijzen, een almaar groeiende rente- en schuldenlast, een ongunstige ruilvoet door te grote afhankelijkheid van invoer, corrupte besluitvormers. Je kunt de huidige economische orde dan ook moeilijk rechtvaardig noemen. Die 'orde' ontstond in 1944 in Bretton Woods in de Amerikaanse staat New Hampshire. Doel van de conferentie die daar in het Mount Washington Hotel gehouden werd was het scheppen van orde in het internationale betalingsver-

keer, ook om herhaling te voorkomen van de depressie uit de jaren dertig die voor onderlinge handel zo nadelig was. Besloten werd dat het economisch proces moest worden bepaald door het marktmechanisme. Ingrijpen van bovenaf diende te worden beperkt tot het zo goed mogelijk laten verlopen van het vrije spel van vraag en aanbod waardoor de prijzen van goederen en diensten tot stand zouden moeten komen. Helaas leidde die keuze ook tot een zeker marktfundamentalisme: het geloof dat de vrije markt wel zal bepalen wat voor een samenleving al dan niet waardevol is. Vooral in Amerika leidde dit tot een onverantwoord grote sociale ongelijkheid. Internationaal werd het ontbreken van corrigerende sociale maatregelen steeds schrijnender. In ons land functioneert er een sociaal vangnet. Wereldwijd zou er iets dergelijks moeten komen.

Gerechtigheid

Een geruchtmakend boek, *The Great Leveler* (2017), is uitgesproken pessimistisch over de mogelijkheid om op vreedzame manier ongelijkheid te bestrijden. De auteur, de aan Stanford (VS) docerende Oostenrijkse historicus Walter Scheidel, bestudeerde de op- en neergaande golven van ongelijkheid vanaf het begin van de mensheid. Alleen dramatisch grote schokken blijken een spectaculair gelijkmakend effect te hebben: perioden van massale mobilisatie voor oorlogvoering, ingrijpende omwentelingen als de Russische Revolutie van 1917, het ineerstorten van de staatsstructuur en een pandemie als de zwarte pest in de 14^e eeuw in Europa. Bij zulke ingrijpende gebeurtenissen, die Scheidel vergelijkt met de vier ruiters uit de Apocalyps, wordt arbeid beter betaald, neemt de belastingdruk voor rijken toe en worden uit ideologische motieven nivellerende beslissingen genomen.

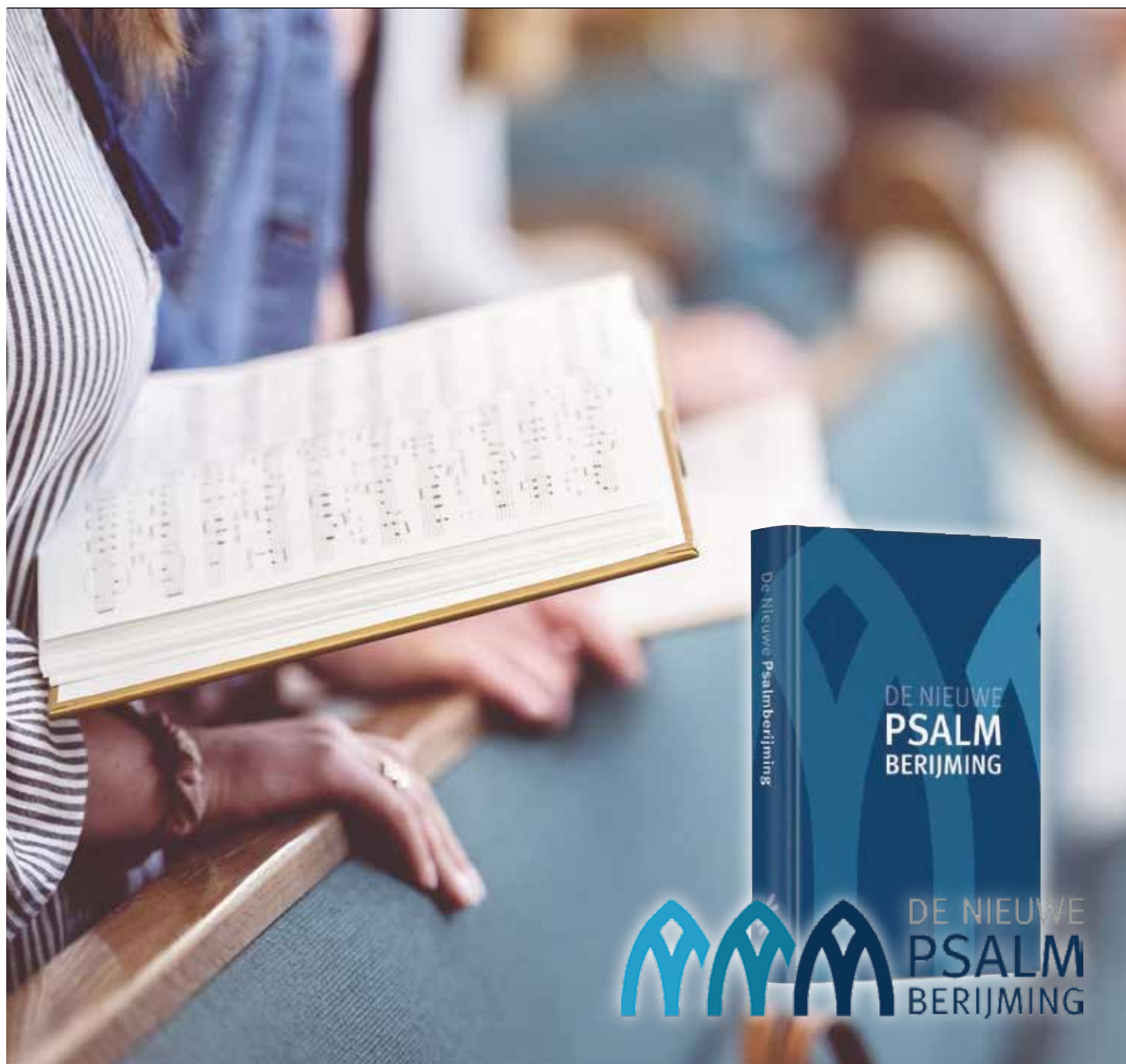
De auteur ziet het optreden van de gewelddadige ruiters uit Openbaring in-tussen als straf op grove nalatigheid van de rijken om materieel achtergebleven volken overeind te helpen. Zulk egocentrisch tekortschieten moet inderdaad als zonde tegenover God en de naaste worden beschouwd. Gerechtigheid weerspiegelt Gods karakter, schrijft Tim Keller in zijn *Ruim baan voor gerechtigheid*. De HERE wordt in de Bijbel beschreven als verdediger van kwetsbare groepen. Ook overheden zouden daarom een *mispat* moeten nastreven: een 'corrigerende rechtvaardigheid', zoals die in het boek Job wordt beschreven (Job 29:12-17).

Het mag regeringen en burgers niet alleen gaan om de economie, maar wel degelijk ook om het bevorderen van eerlijke rechtspraak. Veel ongelijkheid wordt immers veroorzaakt door onrechtvaardige maatschappelijke structuren. Een organisatie als *International Justice Mission* (IJM) onderkent dat. Zij bevrijdt tot slaven gemaakte medemensen uit fabrieken, bordelen en mijnen, maar bewerkt tegelijk de betreffende overheden om uitbuiters aan te pakken. Rijkdommen zijn oneerlijk over de wereld verdeeld. Maar hetzelfde geldt voor recht en gerechtigheid.

En wij? Kenmerk van burgers van Christus' koninkrijk is dat zij willen helpen te helen wat door de zonde kapot is gemaakt. ■

Psalm 116: Vertalen is verraden, berijmen is verkleinen

Vorig jaar schreef Sipke Alserda in ons blad een korte recensie van *De Nieuwe Psalmberijming*, die in veel kerken regelmatig gebruikt wordt.¹ In dit artikel geeft Jan Pieter Kuijper een kijkje in de praktijk van het berijmen.

‘Vertalen is verraden, berijmen is verkleinen.’ Deze woorden schreef een mededichter mij een keer tijdens ons werk aan *De Nieuwe Psalmberijming* (DNP). Bij het berijmen van Psalm 116 voor DNP viel mij op dat de Herziene Statenvertaling de eerste woorden van Psalm 116 anders vertaalt dan de Statenvertaling. Bij verdere studie ontdekte ik meer verschillen tussen Nederlandse vertalingen. Wat staat er nu eigenlijk precies en hoe zijn deze regels in diverse berijmingen op de Geneefse melodie berijmd?

God of HEER

In de Statenvertaling begint Psalm 116 als volgt: ‘Ik heb lief, want de HEERE hoort mijn stem’. Zo staat het ook in de grondtekst. De werkwoordsvorm ‘Ik heb lief’ heeft geen lijdend voorwerp. Onder andere de Herziene Statenvertaling verplaatst HEERE naar voren: ‘De HEERE heb ik lief’. Hoewel de HSV een herziening zou zijn (alleen vervanging van in onbruik geraakte woorden uit de SV) maakt ze hier toch een echt andere vertaalkeuze dan de SV en gaat daarmee toch iets verder bij de grondtekst vandaan. Vertalen is verraden. Andere vertalingen doen dit eveneens en uit het verband is ook duidelijk dat de dichter hier doelt op zijn liefde voor de HEER. Een van de uitgangspunten van DNP is dat we bij voorkeur ‘HEER’ met hoofdletters schrijven als er ‘HEER(E)’, (JHWH, eigennaam) in de grondtekst staat, ‘Heer’ met kleine letters als er

‘Heer’ (Adonai, meester) staat en ‘God’ als er ‘God’ (Elohim, bovennatuurlijk wezen) staat. Dit is een principiële verschil, want ‘Heer’ met kleine letters en ‘God’ zijn verwijzingen naar wát Hij is en niet naar wíe Hij is. Het zijn titels, zoals ‘dominee’ of ‘professor’. ‘HEER’ met hoofdletters verwijst in de grondtekst naar zijn naam, JHWH. De ‘Ik ben die Ik ben’, de Eeuwige, de Ene. Het liefst wilde ik dus ‘HEER’ schrijven in de eerste regel van de berijming op de Geneefse melodie. Het is echter lastig een zin te formuleren met ‘HEER’ die goed loopt op de ritmische melodie. Uiteindelijk koos ik voor ‘God’, net als diverse andere berijmingen. Deze dichters hebben waarschijnlijk met hetzelfde probleem geworsteld. De berijming van 1773 doet vervolgens iets merkwaardigs. In een poging om toch ook ‘HEER’ erin te verwerken wordt het: ‘God heb ik lief, want die getrouwe HEER hoort mijne stem’. De verwijzing ‘die’ is vreemd: God (als titel) heb ik lief, want die JHWH (eigennaam) hoort mijn stem. Alsof er meerdere JHWH’s zijn. Andersom zou logischer zijn: JHWH heb ik lief want die God/god hoort mijn stem. Ook de berijming uit het Liedboek doet iets dergelijks, maar die schrijft ‘Heer’ met kleine letters, zodat het geen eigennaam meer lijkt te zijn. Berijmen is verkleinen, zelfs in het weglaten van de eigennaam van God.

Ik hou van je

Een ander uitgangspunt van DNP is: het gebruiken van eigentijdse taal zonder platvloers te worden. Hier schuilt iets subjectiefs in: wat is precies ‘eigentijds’ en waar ligt de grens met ‘platvloers’? Voor mij is ‘eigentijdse taal’ een taal die ik in het dagelijks

leven gebruik. Ik zeg tegen mijn vrouw eerder ‘ik hou van je’ dan ‘ik heb je lief’. Het eerste vind ik intiemmer, het tweede iets afstandelijker, iets meer verheven. Voor een ander geldt dit misschien andersom. Omdat ik diepe intimiteit voel bij ‘Ik hou van God’ heb ik hiervoor gekozen in DNP. Zelfs geen ‘Ik houd van God’, wat als schrijftaal correcter zou zijn, maar ‘hou’, wat meer spreektaal is. Om dezelfde reden heeft Ria Borkent denk ik gekozen voor ‘Wat hou ik van uw huis’ als eerste regel van Psalm 84 in *Psalmen voor Nu*.

Ik las ergens: ‘Ik hou van vakanties, maar Góð heb ik lief!’ Dat klinkt alsof ‘houden van’ alleen maar gebruikt wordt voor vakanties of lekker eten en geen betrekking heeft op een persoonlijke relatie. Daar ben ik het niet mee eens. We zeggen tegen onze partner, kind of andere dierbare toch ‘ik hou van je’? In Psalm 116 gaat het juist om een intieme, persoonlijke relatie. Ter vergelijking: De Engelse berijming op de Geneefse melodie heeft (net als de Engelse onberijmdede tekst overigens) ‘I love the LORD’. Dit is een op een te vertalen met ‘Ik hou van God’.

*I love the LORD; his faithfulness
I praise
He heard my cries, for he is always
near me;
in tender mercy he bent down to
hear me.
I call on him in worship all my
days.*

Opmerkelijk is dat zelfs de Bijbel in Gewone Taal ‘Ik heb de Heer lief’ schrijft, wat ik dus meer afstandelijk en verheven vind klinken. Juist in deze vertaling zou je ‘Ik hou(d) van de

¹ Nader Bekeken, jrg. 29, juli/aug. 2022, p. 271 en 272.

Dat aandachtig luisteren, dat uitstrekken naar beneden van JHWH naar ons zegt voor mij iets **over het hart van God, over zijn liefde voor mensen**

Heer' verwachten. Iets verderop kiest de BGT het andere uiterste. De passage 'de banden van de dood hadden mij omvangen' wordt kortweg samengevat met 'Ik was al bijna dood', wat voor mij bijna platvloers klinkt en waar een stuk betekenis verdwenen is. Ook hier is vertalen verraden. Subjectiviteit en persoonlijke voorkeur spelen een rol bij het vertalen van de Bijbel, zo blijkt.

Hij neigt zijn oor

'Want Hij neigt Zijn oor tot mij' ((H)SV). Wat betekent dit? In de Van Dale staat: 'Neigen = naar beneden buigen'. Het Hebreeuwse woord dat hier gebruikt wordt heeft iets van 'uitstrekken naar' met een beweging naar beneden. Voor mij is het misschien wel de mooiste regel uit de psalm. Ik zie dat voor me: JHWH die zich vanuit de hemel neerbuigt en met zijn oor zover mogelijk mijn kant opkomt om mij goed te kunnen verstaan. Het ouderwetse woord 'neigen' komt nog voor in de (H)SV en in de NBG51. Het is lastig te vervangen door een eigentijds woord. De Willibrordvertaling doet een mooie

poging, al mist ook deze vertaling het 'uitstrekken naar'. Daar staat: 'Aandachtig heeft Hij geluisterd op het moment dat ik tot Hem riep'. Verder komt dat aandachtig luisteren, dat uitstrekken naar beneden van JHWH naar ons niet meer terug in de recente Nederlandse vertalingen. Dat is jammer, want voor mij zegt het iets over het hart van God, over zijn liefde voor mensen, zijn komen naar ons, zijn exclusieve aandacht voor ons als we tot hem bidden. Dit is prachtig verwoord in de Engelse versie hierboven: 'in tender mercy he bent down to hear me.'

De berijming uit het Liedboek heeft: 'God heb ik lief, want die getrouwe Heer nam, toen ik riep, met toegenege oren mijn woorden aan.' Dat klinkt mooi, maar 'toegenegen' is net iets anders dan 'neigen'. Het betekent meer iets als 'gunstig gezind zijn'. Hier is berijmen weer verkleinen: de liefdevolle, actieve beweging naar beneden, naar ons, nietige mensen op aarde, is verdwenen.

Voor DNP heb ik gezocht naar een eigentijdse Nederlandse verwoording voor 'neigen'. Een eerdere versie van mijn berijming van Psalm 116 luidde:

Ik hou van God, Hij luistert naar mijn stem.

Wanneer ik klaag, spitst Hij meteen zijn oren.

*Als ik Hem aanroep wil Hij mij verhoren,
daarom bid ik mijn leven lang tot Hem.*

Op 'spitst Hij meteen zijn oren' kwam veel reactie uit de klankbordgroep. Een hond spitst zijn oren, dat kun je niet van JHWH zeggen. Ik snap de kritiek. Bovendien is 'spitsen' een beweging naar boven: je ziet in gedachten de hond rechtop gaan staan met de oren omhoog, terwijl 'neigen' een beweging naar beneden is. Maar de uitdrukking 'de oren spitsen' geeft in ieder geval wel weer dat Hij niets wil missen van ons gebed. Juist dát element wilde ik er in hebben. Ik denk dat dit in de definitieve versie gelukt is, al is mijn interpretatie van het 'neigen' opgeschoven naar de laatste regel. Ik zie Hem in die regel zich uitstrekken naar mij, zijn oor naar beneden gericht, aandachtig luisterend:

Ik hou van God, Hij heeft mijn stem gehoord.

Smeek ik om hulp, Hij wil mij antwoord geven.

Ik roep Hem aan zolang als ik zal leven.

Van mijn gebed mist Hij geen enkel woord.

Ik hou van God en Hij houdt van mij. Of, voor wie dat liever heeft: God heb ik lief en Hij heeft mij lief. Zijn liefde blijft onveranderd, onvoorwaardelijk en oneindig, ongeacht welke vertaling we lezen of welke berijming we zingen. ■

*Jan Pieter Kuijper is initiatiefnemer en één van de dichters van De Nieuwe Psalmberijming
Meer info: www.denieuwepsalmberijming.nl*

DE TOEKOMST

**Het zou ongetwijfeld
een groot fiasco worden
als de toekomst van de
kerk van mensen afhing**

'De jeugd is de toekomst van de kerk.'
Zo wordt het nogal eens gezegd. Laatst
hoorde ik het ook weer. En ik dacht:
nou, gelukkig niet!

Nee, dan bedoel ik niet, dat ik geen
vertrouwen heb in mijn catechisanten
of andere jongeren.

Die tegenwerping zal nog wel eens
komen: er is te weinig kennis, ze willen
alles vernieuwen, ze hebben geen kerke-
lijk besef (waarvan ik ook eigenlijk niet
weet wat dat nou is).

Nee, zo bedoel ik het niet. Als je die din-
gen zegt, vergeet je misschien dat je zelf
ook jong bent geweest en dat je weinig
wist (en weet), dat je ook zelf dingen an-
ders doet dan vroeger. Jongeren zullen
vast een heleboel dingen anders doen
wanneer ze ouder zijn, maar slechter zal
het er niet altijd van worden.

Ik dacht om een heel andere reden:
gelukkig niet! Want stel je voor zeg, dat
het van de jeugd zou afhangen of er in
de toekomst nog een kerk is! Of dat het
van ouderen zou afhangen of er nog een
kerk is! Het zou ongetwijfeld een groot
fiasco worden als de toekomst van de
kerk van mensen afhing.

De Heer Jezus is de toekomst van de
kerk. De Heer Jezus draagt ook de
toekomst van de kerk. Zoals we het be-
lijden: Hij verzamelt zich een volk vanaf
het begin van de wereld, tot aan het
einde toe. En in die toekomst maakt Hij
gebruik van oude en jonge mensen.

Ik haal opgelucht adem als ik dat
bedenk. Het gaat er niet om of wij de

mensen de kerk in krijgen of houden.
Maar het gaat erom dat Jezus Christus
ze verzamelt en wij mogen daar een rol
in spelen.

Toch nemen volgende generaties het
over. Zelfs ds. Zomer, onze geliefde
columnist, geeft het stokje door: het is
tijd voor een volgende generatie. En zo
valt voor de tweede keer zijn mantel op
mij ...
Of die mij past?

We hebben ons mogen koesteren in
de warmte van Zomerse columns. Z'n
droge humor, waarbij hij zichzelf niet
spaarde. Z'n scherpe observaties. Z'n
mildheid. Zijn vermogen om eerdere
meningen te herzien.

Zelf lees ik vaak na het gedicht meteen
de column. Daarna pas bekijk ik welke
artikelen ik ook zal bestuderen. Wat
mij betreft: Gijs, hartelijk bedankt voor
alle keren dat je een lach op m'n gezicht
toverde!

Ik hoop dat ik ervoor kan zorgen dat we
nog een beetje na-zomerer.

In hetzelfde vertrouwen als hierboven:
in heel het leven gaat de Heer Zijn weg
met ons, de toekomst in. De toekomst
van een blad ... ach, dat is maar een blad
om het kerkelijk leven te steunen. En
dat kerkelijk leven ligt in de handen van
de Heer Jezus. Hij is verleden, heden en
toekomst van de kerk. ■

DE WEG VOORUIT IS DE WEG TERUG

We zijn als samenleving het spoor bijster. We hebben gekozen voor het eigen ik. Eigen behoeften en onze eigen voorstelling van de werkelijkheid staan centraal. We moeten terug naar de traditionele westerse opvattingen over goed en kwaad.

Dat is de boodschap van *Hercules op de Tweesprong*, het jongste boek van Andreas Kinneging. De Leidse hoogleraar rechtsfilosofie heeft een katholieke achtergrond. Hij groeide op in Zeeland en studeerde aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Aanvankelijk was hij liberaal. In de jaren 80 werkte hij voor het wetenschappelijk bureau van de VVD. Hij was toen aanhanger van het ‘utilitaristische liberalisme’, een filosofie waarbij het doel de middelen heiligt en individuele vrijheid onderhevig is aan maatschappelijke uitkomsten. Kinneging was onder meer ghostwriter voor toenmalig partijleider Bolkestein. Mede onder invloed van zijn promotiestudie zei Kinneging het liberalisme vaarwel. Hij werd conservatief en verruilde in 2004 zijn docentschap staatskunde voor een hoogleraar-schap rechtsfilosofie.

Inhoud

In *Hercules op de Tweesprong* stelt Kinneging dat we moeten terugkomen van de dwaalwegen die we als samenleving zijn ingeslagen. Dat is volgens hem begonnen met de waan van filosofen en staatsgeleerden die dachten dat de mens zelf bepaalt wat goed en verkeerd is. Dit mensgerichte denken leidde tot de Franse Revolutie. De waarschuwing van Kinneging voor Nederland anno 2023: wie vrijheid en gelijkheid verafgoodt als absolute waarden, glijdt af naar een DDR 2.0.

Het boek is opgezet in vijf delen.

1. Ondergang van moraal

Eerst bespreekt Kinneging de verwarring, ideologie en pseudotolerantie van onze tijd. Nederland lijkt een vrije samenleving maar is het niet. In theorie mag je zeggen wat je denkt, maar in de praktijk ben je slechts vrij om het eens te zijn met de heersende mening. De wortels daarvan liggen volgens Kinneging in de tijd van de Verlichting en de Romantiek. Hij beschouwt de filosoof Hobbes als voorloper van het tegenwoordige denken. God werd gereduceerd tot een menselijke fantasie

(p. 70). Met het verwijderen van God trok de overheid zeggenschap naar zich toe als instantie die meende te mogen besluiten over de aard van goed en kwaad. Sociale vrede

werd niet langer gebaseerd op waarheid, maar gevestigd en bewaard door controle. Moraal werd op zijn best een samenspel van machten.

2. Waarheid blijft kenbaar

In deel twee betoogt Kinneging dat goed en kwaad niet verdwijnen of anders worden als de staat of het individu anders besluit. Goed en kwaad blijven afleesbaar en kenbaar. De deugdethiek van de Verlichting, alsook de plichtethiek en de mensenrechtenethiek die volgden, zijn volgens de auteur verschillende landkaarten van een objectieve morele orde of natuurrechtelijk denken (p. 175). De grote scheiding kwam volgens hem in de jaren zestig van de twintigste eeuw, toen de Romantische levensbeschouwing, dat de mens zelf het onderscheid tussen goed en kwaad bepaalt, mainstream werd (p. 176). Daarvoor bestond die mening slechts bij een kleine liberale minderheid.

3. Ethiek moet terugkomen

We kunnen als samenleving niet zonder objectief goed en kwaad. Deel drie van het boek laat zien dat de westerse samenleving is aangetast door contractueel denken vanuit menselijke begeerte. Dat heeft grote gevolgen gehad voor de wijze waarop liefde en het huwelijk in onze samenleving gestalte krijgen. Ook wijst Kinneging op de ontreding van de westerse maatschappij door ongebreidelde markteconomie. De koers waarop hij inzet: geen vrijemarkteconomie – vanwege de zondigheid van de mens. We moeten terug naar de wortels van de ethiek, zoals die te vinden zijn bij het christendom en de antieke oudheid. Het gebrek daaraan laat contracten dikker en processen duurder worden, terwijl de schandalen desondanks alleen maar toenemen (p. 270).

**Moraal werd
op zijn best een
samenspel van
machten**

4. Getemperde democratie

Deel vier gaat over de staat. Daarin pleit Kinneging voor het temperen van democratie door een edele aristocratie en een directe band tussen kerk en staat, 'waarbij de staat de kerk beschermt en de kerk de staat "bezielt" door de enige als waar aangemerkte versie van het christendom te verkondigen' (p. 409).

5. Moraal zonder waarheid bestaat niet

In deel vijf laat de auteur zien dat 'goed en kwaad wel degelijk aan waarheid gerelateerd zijn' (p. 433). Goed en kwaad zijn onveranderlijk en hangen samen met de aard van de schepping en vinden hun grondslag in God.

Stof tot nadenken

Hercules op de Tweesprong is in de eerste plaats een analyse van onze tijd. Die vraagt om nadere doordinking. Kinneging laat de uitwerking daarvan aan de lezer over. Daarom maak ik enkele opmerkingen die bedoeld zijn om zijn analyse scherper te stellen en om verder denken over dit mooie boek aan te moedigen.

Het egoïsme van de macht

Kinneging stelt dat het wezenlijke probleem van de samenleving na de Verlichting bestaat uit de 'ik-gerichte begerigheid van de mens, juist van hen die machtsposities bekleden'. De nieuwe staatsvormen hebben dat probleem niet opgelost.

We moeten inderdaad geen staatkunde bouwen op illusies over de goedheid van de mens. Echter, ook vóór de Ver-

lichting was er tirannie, zelfzucht en machtsmisbruik.

De lezer zou Kinneging kunnen tegenwerpen dat juist de liberale staatkunde van de Verlichting oog had voor de noodzaak van bescherming van de samenleving tegen de ik-gerichte mens. Denk maar aan de opstellers van de Amerikaanse grondwet met de scheiding der machten en aan Thorbecke in Nederland. Het probleem van onze tijd is juist dat regeringen zich verheven achten boven constitutionele afspraken. Niet dat alle problemen als sneeuw voor de zon zouden wegsmelten als men zich daardoor weer liet inperken, maar het zou een flinke stap voorwaarts zijn. Het eigenlijke probleem is niet zozeer staatkundig als wel moreel-ethisch. Politici eigenen zich het recht toe om samen nieuwe waarheden te scheppen, op grond waarvan men meent constitutionele afspraken met de burger te mogen schenden. Dat is de eigenlijke bom onder ons staatsbestel. Het is dus de vraag of machtsmisbruik door een elite werkelijk de kern van de zaak betreft, of een gevolg is van iets anders.

De analyse van Kinneging helpt de lezer niettemin op weg. Gezindheden komen immers voort uit een wereldbeeld en levensbeschouwing. Leaders kunnen pas waarlijk goed zijn als ze in harmonie opereren met de metafysische ordening (de ordening van de werkelijkheid die van buitenaf gegeven is). Zolang ze dat normatieve klankbord naast zich neerleggen, blijft ethiek een samenspel van belangen. Of iets goed is of verkeerd wordt bij de denkers na Hobbes bepaald door een spel van machten. Ook daarvan geldt ten diepste: *Might is right*.

Een terugkeer van de klassieke deugd van bezonnenheid of wijsheid bij leaders is dus maar een deel van de oplossing.

Goed en kwaad moeten weer vast gaan staan, geankerd in God en schepping. Hoewel Kinneging vooral analyseert, is dit wat hij impliceert. Op die manier wordt menselijk leiderschap ook weer objectief toetsbaar. In termen van de klassieke oudheid: we moeten als samenleving weer onze verantwoordelijkheid richting de goden beseffen, of de gevolgen dragen. Zowel het oude Griekenland als Rome kenden die metafysische verankering van het aards gebeuren. Hoewel zij de Tien Geboden niet kenden, waren

**Goed en kwaad
moeten weer
vast gaan staan,
geankerd in God en
schepping**

ze zich zeer bewust dat de mens voor zijn begeren, denken en handelen van buitenaf de maat gemeten wordt. Alleen al het klassieke denken over *hybris* (eigenwaan) maakt dit duidelijk.

De Verlichting en de Romantiek poogden horizontale, staatkundige, antwoorden te geven op een verticaal gemis dat zij introduceerden, namelijk de vernietiging van de metafysische basis en natuurlijke grondstructuur van de morele orde.

Overheid speelt god

De filosoof Rousseau wilde een samenleving waarin de staat – als sociaal contract tussen burgers – centraal staat in de maatschappij. God werd niet meer behandeld als realiteit, maar als een religieuze activiteit van mensen. Rousseau bepaalt ons erbij hoe maatschappelijke veranderingen zowel linksom als rechtsom kunnen plaatsvinden. Wie een veran-

De mens wil zich niet langer van Buitenaf laten gezeggen. Zelfs de natuur moet wijken als die hem tegenspreekt

dering niet wil, moet haar zowel rechts als links blokkeren. Dat aspect vraagt om nadere doordenking. Volgens Kinninging wilde Rousseau ‘een “burgerlijke religie” die alle andere religies – inclusief het christendom – uitsluit, verplicht is voor alle burgers en de burgerplichten tot centrale geboden heeft, op straffe van verbanning en dood’ (p. 105). Het ging Rousseau niet zozeer om uitsluiten, maar om onderschikking. Voor het openbare leven wilde hij een typische verzamelgodsdiensdienst die ten dienste stond van de orde, met het verlichtingscredo: Opperwezen, deugd en onsterfelijkheid van de ziel. Deze ‘religion civile’ (zie deel 4 van zijn boek *Du Contrat Social*) kwam er. Nota bene: in Europa niet alleen ‘linksom’, zoals in Frankrijk, maar ook ‘rechtsom’, via de restauratie van de monarchieën in de 19de eeuw. Juist absolutistische aristocraten als Frederik van Pruisen en Willem I bevorderden dit staatsbestel, waarbij ze

eisten dat de kerken dit credo dienden. Denk aan de reglementenbundel van 1816 in Nederland en de verenigde staatskerk in Pruisen die leidde tot de emigratie van traditionele Lutheranen. Verplichte staatsrituelen in landen als Frankrijk, Duitsland en de Verenigde staten vormden het hoogtepunt van deze burgerlijke religie. De Eerste en waarschijnlijk ook de Tweede Wereldoorlog, alsook het Russische communisme waren onmogelijk geweest zonder dit denken.

Ontkenning van openbaringsgezag

In de zeer waardevolle bespreking van moraal in deel II, en ook als hij zich sterk maakt voor gewetensvorming in deel III (vanaf p. 268) bepleit Kinninging ‘deugdherstel’. Hoewel hij spreekt van ‘Traditie’ en ‘vox Dei’ (de stem van God, p.192), beperkt hij zich in dit boek vooral tot het natuurrecht en de klassieke deugden in relatie tot het menselijk geweten. Hoewel hij de navolging van Christus benoemt als hoogste streven (vanaf p.380), en een schitterend hoofdstuk heeft over de filosofie van Hildebrand (p. 502-516) zou enige historisch-theologische uitbreiding zijn punt versterken. Immers, de huidige ethische crisis is ten diepste een crisis van ontkenning van openbaringsgezag: de mens wil zich niet langer van Buitenaf laten gezeggen. Zelfs de natuur moet wijken als die hem tegenspreekt. Het lijkt de ultieme mens van de wetteloosheid uit de Tessalonicenzenbrief die zich door geen God of gebod laat gezeggen.

Goed en kwaad zijn volgens het traditionele westerse denken kenbaar via natuur en Schriftuur. Beide zijn in

harmonie. Sterker nog, Gods spreken in de Bijbel fungeert als hoogste vorm van morele openbaring. Menselijke beoordeling en ervaringskennis zijn, ook wanneer zij, zoals de klassieke deugden, opkomen uit scheppingsopenbaring, beperkt en feilbaar. Zonder de heilige Schrift, verstaan binnen de uitleg van de Kerk, kan de 'innerlijke stem van het Goede' onbewust functioneren op de wijze van de Romantiek. Het menselijk gevoel, persoonlijk of in groepsverband, verving vanaf die tijd de normatieve functie van de klassieke deugden. Dat bleef aanvankelijk beperkt tot een elite maar is via het gestegen opleidingsniveau en de media algemeen geworden in onze postmoderne tijd. De Romantiek bouwde voort op het materialistisch wereldbeeld van de Verlichting dat uiteindelijk leidde tot een wereldbeeld waarin de mens op zichzelf aangewezen is, en waarin de Bijbel en openbaring van deugden in de schepping niet meer herkend worden.

Deugtherstel via aristocratie?

Tot slot een kritische noot over de waardering van aristocratie in dit boek. Gezien zijn proefschrift en historische gang van liberalisme naar conservatisme is het te verwachten dat de schrijver in aristocratisch leiderschap een deel van de oplossing ziet. In de termen van gentlemanwaarden, opgedane kennis door voorbeeldfunctie en financiële mogelijkheden is dat een logische gedachte. Niet iedereen heeft de kwaliteit om een openbaar ambt te bekleden. Juist de fantasie van het gelijkheidsdenken en het wegvallen van morele eisen die objectief meetbaar zijn, maken dat politici falen

in hun taak om de burger te beschermen en de regering en ambtenaren te controleren. Het respect is weg en dat is voor een belangrijk deel het gevolg van het systeem.

De vraag is of we dat met aristocratisch leiderschap terugkrijgen. Kinneking legt daarbij onder meer de maatstaf aan van 'oud geld'. Voorbeeld bij hem is het oude Engelse ideaal van public schools en parlementsleden die dankzij eigen vermogen zonder salaris het land dienen. Maar wie de biografie over de grote Britse staatsman William Pitt the Younger (door William Hague, 2005) leest, weet dat public schools al eeuwenlang broedplaatsen van ongerechtigheid zijn en dat onder het vorstenhuis Hannover de interpretatie van het strafrecht erop neerkwam dat 'oud geld' mocht stelen en moorden, terwijl de 'have-nots' om de kleinste vergrijpen de doodstraf kregen of jarenlange dwangarbeid moesten verrichten voor 'oud geld'-eigenaren in Virginia of Van Diemensland. En wie de jongste biografie over Willem van Oranje leest (*De Zwijger* door René van Stipriaan, 2021) of die over de gebroeders De Wit (*Ware Vrijheid* door Luc Panhuysen, 2018), zingt het 'Vest op prinsen geen betrouwen' nog iets harder mee. Ook regentenmacht corrupteert, naar het gezegde van Lord Acton. En dan spreken we nog niet eens over de diepe morele corruptie van de Duitse adel in de 18de en 19de eeuw.

Vanuit de rijke westerse traditie is het veeleer de middel-eeuwse schrijver Chrétien de Troyes (*Perceval ou le Conte du Graal*) die ons bepaalt bij de noodzaak van innerlijke edelheid en levenspraktijk. Dat het de adel in Duitsland, Engeland, Frankrijk en ook Nederland daaraan eeuwenlang heeft ontbroken was juist een voedingsbodem voor de revoluties die volgden. Aristocratisch leiderschap is inderdaad nodig, maar dan gaat het in de eerste plaats om innerlijke edelheid die moet blijken in zichtbare deugd. De geschiedenis van de Graal leert dat een verarmd ridder juist waarlijk edelman kan zijn. 'Oud geld' mag dan allerlei voordelen hebben ten opzichte van 'nouveau riches' (nieuwe rijken), in de Bijbel blijft *cupiditas* (begeerte, hebzucht) de wortel van alle kwaad. Voor ware aristocratie moeten we terug naar de ridderidealen van Erasmus (*Enchiridion militis Christiani*, 1501), niet naar de stand van het vermogen of de ouderdom van bankrekeningen. ■

N.a.v.:
Andreas Kinneking, *Hercules op de Tweesprong*, Prometheus, Amsterdam, 2023. ISBN 9789044654134, 576 pag., prijs € 40,00.

EEN BOEK VOOR DE HUISGROEP

Aan de Theologische Universiteit te Kampen vond elke donderdag een viering plaats met onder meer een bijbelse overdenking. Op verzoek van Rob van Houwelingen hebben 22 auteurs hun meditatie of overdenking bewerkt voor een uitgave in boekvorm. Het werd een fraai boekje dat dertig hoofdstukken telt met bijbelse overwegingen.

Soms is gebruik gemaakt van eerder gepubliceerd materiaal. De lezers van *Nader Bekeken* hebben al kunnen kennismaken met twee bijbelstudies van Van Houwelingen zelf en een van Gert Kwakkel. Het boek, waarvoor het idee ontstond tijdens de coronacrisis, is meer dan de andere delen in de reeks *Motief* van uitgeverij Buijten & Schipperheijn geschikt voor een breed publiek.

Iets over de inhoud

Koert van Bekkum opent met een bijdrage over hoe een persoonlijk God heel de kosmos schept, een werkelijkheid van een uitbundige rijkdom, een God die alles klaarmaakt voor de mens. Myriam Klinker schrijft over naaktheid, schaamte en schande en laat zien hoe de val in zonde ons dwingt om nederig te zijn en te beseffen. Wie uiteindelijk over goed en kwaad gaat. Gert Kwakkel typeert het koningschap als afgoderij, want toen de Israëlieten Samuël vroegen een koning aan te stellen, reageerde God kritisch: Jou verwerpen ze niet. Ze verwerpen juist Mij als hun koning. Indringend stelt Egbert Brink de vraag hoe het lijden van een rechtvaardige zich verhoudt tot Gods gerechtigheid. Jaap Dekker komt naar aanleiding van Jesaja met de vraag welke plaats het lezen van de Bijbel heeft in jouw eigen leven: laat het iets zien van geestelijke ongeletterdheid of een geest van welwillendheid? Waarom moet Ezechiël een boekrol opeten? Wil de Here checken of hij als profeet uit het juiste hout is gesneden? Als het misgaat, vraagt Kees de Groot, ben je dan blij dat je door een medegelovige richting wordt gewezen? Ad de Bruijnes bijdrage stelt de vraag: ben ik een

Altijd zijn er stevige punten van verwerking om zelf te overwegen of om in een vertrouwd gezelschap over door te praten

priester? Hij wijst op het voorbeeld van Jezus en Stefanus die baden: vergeef het hun, reken hun deze zonde niet toe. Kennelijk kan God de zonde van de een vergeven op het gebed van de ander.

Er is nog veel meer te vertellen over mooie bijdragen van bijvoorbeeld Leon van den Broeke, Erik de Boer, Wolter Rose, Mieke Brink en Sabine Hiebsch. Neem er zelf maar kennis van.

Een kleurrijk geheel

Tot zover iets over de rijke inhoud van het boek met vele verrassende vieringen. In de bijdragen was de stof verdeeld over zowel het Oude als het Nieuwe Testament, vanaf de schepping in Genesis tot aan de vreugde die in het verschiet ligt. En het boekje sluit af met een meditatie over een gedicht van Jaqueline van der Waals. Soms is iets weergegeven van de geraadpleegde literatuur, maar altijd zijn er stevige punten van verwerking om zelf te overwegen of om in een vertrouwd gezelschap over door te praten. Het maakt het mee geschikt voor gebruik in een huisgroep. In onze huisgroep bespreken we elke keer een hoofdstuk en telkens kiest degene die de avond voorbereidt zelf een hoofdstukje uit dat hem of haar aanspreekt. Ik kan het elke huisgroep aanraden en iedereen aanbevelen. ■

N.a.v.: Rob van Houwelingen (red.), *Kamper Kanttekeningen. Bijbelse overwegingen vanuit de Theologische Universiteit Kampen*, Buijten & Schipperheijn Motief, Amsterdam, 2021, 176 pag., ISBN 9789463691352, prijs € 9,99.

UIT DE WAARHEIDSVRIEND
VAN 6 JULI 2023

In De Waarheidsvriend publiceerde ds. K.M. Teeuw (PKN-hervormd) twee artikelen onder de verzamel-titel 'De relevantie van ds. L. Kievit'. Die naam zal lang niet alle lezers van ons blad veel zeggen. Dat is in hervormde kring wel anders. Kievit had daar vroeger een grote naam. Vooral als prediker. In 2021 verschenen heel wat preken en artikelen van zijn hand in de bundel 'Op verhoogde toon. Verzameld werk van ds. L. Kievit (1918-1990)'. Wie de moeite neemt dat boek te lezen zal begrijpen waarom hij zoveel bekendheid genoot en er nog steeds aandacht gevraagd wordt voor wat hij te zeggen had. Ds. Teeuw laat dat bij een aantal thema's zien. In zijn tweede artikel, 'Het preekklimaat', dat op 6 juli 2023 verscheen doet hij dat voor wat betreft Kievits opvattingen over de prediking. Een stukje eruit:

Prediking en levensgevoel

Levensmoeheid onder jongeren

Als we nadenken over belemmerende factoren rond de preek, springt het thema 'levensmoeheid' in het oog. Op 22 mei 1952 hield ds. Kievit een lezing in de Beatrixhal in Utrecht. De zaal zat vol met jongeren. Hij zei tegen hen: 'Een matheid heeft zich als een klamme mist over het hedendaagse levensgevoel gelegd. Wat we wagen is wat vrede en vertier. Het levensgevoel is niet moedig, maar het is moe.' Het gevolg is dat de zondagse preek onder druk komt te staan, juist bij de jonge generatie: 'Wie houdt het hoofd en hart vrij voor het kerkelijk leven? Voor het kerkelijk leven dat zich concentreert op de kerkdienst, waarin het Woord centraal staat?' Het levensgevoel dat zich begin jaren zestig breed maakt, staat de rust in de weg die nodig is om sensitief te worden voor de levende stem van Christus. Intussen zijn we tientallen jaren verder. Waar ds. Kievit slechts voorzichtig de cultuur duidt, zien wij het vandaag ook overal om ons heen. Twintigers en dertigers hebben met zo veel te dealen. Ze komen er soms amper aan toe om in God te geloven en de grote vragen van het leven te doordenken. Het is belangrijk dat we ons als kerk hiervan

bewust zijn en dat we elkaar de vraag stellen welke toewijding en concentratie God en Zijn Woord in ons leven krijgen.

Praktische preken

In diezelfde jongerenlezing legt ds. Kievit de vinger ook bij een ander thema dat de actuele prediking in zijn dagen bedreigt. 'Nu wordt uit den treure betoogd dat het met de preek niet in orde is. Hebben dominees geen tijd meer om een goede preek te maken, gaat de gemeente hen niet meer ter harte?' Het preekklimaat is door de jaren heen onmiskenbaar veranderd. Voorheen stempelden dogmatische thema's van verbond en verkiezing, en heilsordelijke vragen van toe-eigening van het geloof preken inhoudelijk, maar vandaag de dag is er een sterk verlangen naar praktische, directe en actuele verkondiging. Opmerkingen die je als dominee zomaar kan horen, zijn: 'Wilt u niet te lang preken?' of: 'Heeft u nog een pakkend

'Het geeft nieuwe energie en geestelijk contact als je elkaar vraagt: "Wat heb je van God ontvangen in de preek? Waar schuurde de boodschap met jouw leven? Waar 'ademde je op' omdat je Christus' vrede mocht ervaren?"'

voorbeeldje voor de kinderen?' of: 'Ik wil wel graag echt iets nieuws leren!' of: 'Kunt u nog aandacht besteden aan ons adventsproject?' Het is uiteraard prima om als predikant op zulke wensen in te

spelen en feeling te houden met wat er leeft in de gemeente. Maar de vraag erachter die we moeten stellen, is of onze wensen sluipenderwijs het preekproces ook kunnen verlammen. Mag God het daadwerkelijk voor het zeggen hebben in de gemeente, ook als het schuurt met onze verwachtingen? Waar we alert op moeten zijn, is dat we de dominee de vrijheid en ruimte blijven geven om Gods Woord daadwerkelijk uit te zeggen. Het is voor een dominee bemoedigend om te voelen als het Evangelie, zoals dat bij God vandaan komt, niet afketst op de gemeente, maar weerklank vindt in onze levens.

Nog een stukje, nu uit het tweede deel van het artikel:

Delen in de gemeente

Wat is het mooi als er in de gemeente op een opbouwende manier over de wekelijkse preek wordt gesproken. Dat begint in de kerkenraad en consistorie. Het is heerlijk als je als predikant na afloop van de dienst iets terugkrijgt van wat men in de preek van Hogerhand heeft ontvangen. Soms kan één zin uit een dankgebed al veel goeds doen. Het is ook waardevol om na te denken over hoe thuis - in gezinnen - over de verkondiging wordt gesproken. Als kinderen thuis vooral te horen krijgen dat een predikant te saai of ouderwets is, zal dat weinig enthousiasme voor de kerkdienst in de jonge generatie opwekken. Als je als ouders zo nu en dan in je hart laat kijken en iets deelt over wat jou geraakt heeft, dan zullen kinderen dat levenslang onthouden en zelf verwachtingsvol naar preken leren luisteren. In het geheel van de gemeente kan het stimulerend werken om met elkaar in gesprek te raken over de preek. Mogelijk doen we dat veel te weinig. In zulke gesprekken gaat het niet om het peilen van elkaars meningen. Mijn ervaring is dat het nieuwe energie en geestelijk contact geeft als je elkaar vraagt: 'Wat heb je van God ontvangen in de preek? Waar schuurde de boodschap met jouw leven? Waar 'ademde je op' omdat je Christus' vrede mocht ervaren?'

In het persoonlijke geloofsleven

Op 14 november 1958 sprak ds. Kievit op een mannendag in de Janskerk te Utrecht. In zijn lezing wees hij er hartstochtelijk op hoe fundamenteel het is om in je persoonlijk geloofsleven het Woord van God te bewaren. 'Wanneer we het Woord verwaarlozen, verliezen we het. We moeten er op een geestelijke wijze mee bezig zijn. Geestelijk, dat is biddend en belijdend. Niet als zure plicht, maar als opdracht die ons veel vreugde en zegen geeft.' ■

UIT DE BUNSCHOTER VAN 7 JULI 2023

In De Bunschoter van 7 juli 2023 plaatste ds. Jan Blok een ingezonden artikeltje n.a.v. het bericht dat in een bepaalde PKN-kerk de tweede dienst op zondag het loodje dreigt te leggen, zoals helaas op zoveel plaatsen in diverse kerkverbanden gebeurt. Zijn hartenkreet heeft als titel: 'Bezinning in de Vaartkerk'.

Kerkgang: bekering tot simpele trouw

Onlangs was in deze krant te lezen dat de Vaartkerk in Eemdijk heeft nagedacht over de tweede kerkdienst op zondag. Moet die anders worden ingevuld of opgeheven worden? Het aantal kerkgangers in de tweede dienst is er drastisch teruggelopen. Ik begreep inmiddels dat de tweede kerkdienst op zondag in de Vaartkerk het loodje gaat leggen (met uitzondering van bijzondere avonddiensten, bijvoorbeeld met een bepaald thema). Ik vind dat jammer en verdrietig: Kerkdiensten die je opheft krijg je niet zo maar weer terug. In het bovenstaande zullen ook de andere kerken in ons dorp zich herkennen. Kerkbezoek neemt fors af. Onder jongeren en ouderen. Ook de gecombineerde diensten in de NGK kennen veel lege stoelen en banken. En grijze hoofden. Wat is er toch aan de hand? En: is het tij nog te keren? Ook persoonlijke Bijbellesing en persoonlijk gebed staan onder druk. En ook het gebed en de Bijbellesing aan tafel rond de maaltijd.

We lezen van Jezus dat Hij op sabbat volgens gewoonte (!) naar de tempel ging. Die gewoonte hield Jezus er in. En de schrijver van de brief aan de Hebreëen roept op onze onderlinge bijeenkomst niet te verzuimen, zoals sommigen dat toen deden. Ligt de sleutel niet in ons hart? Dat we met ons hart besluiten om weer te gaan kerken. En ook die tweede dienst niet te passeren. Dat we de kerkgang gewoon weer gaan oppakken. En daar elke week weer een besluit toe nemen. En dat we lamlendigheid, slapte, verwendheid en gemakzucht opgeven. Kortom: dat we ons bekeren. En aan Christus vergeving vragen en opnieuw beginnen. Om Hem gaat het in de kerkdienst: Jezus Christus, de gestorvene

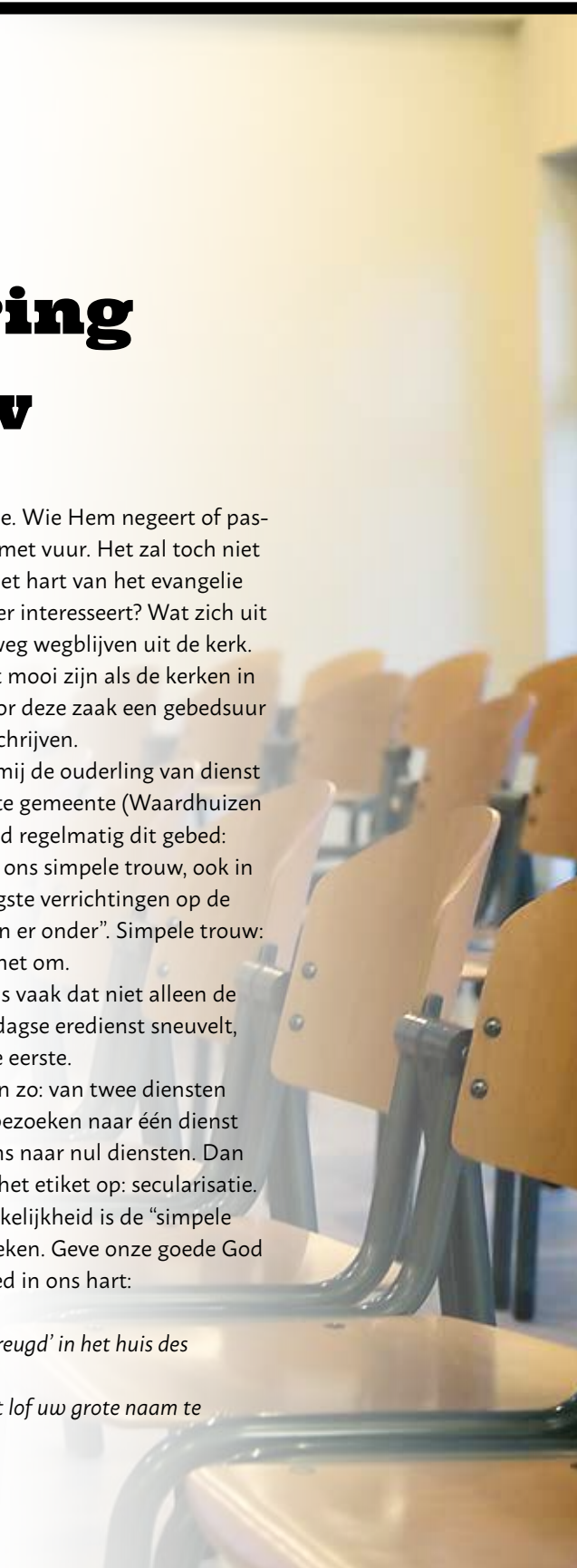
en opgestane. Wie Hem negeert of passeert speelt met vuur. Het zal toch niet zo zijn dat het hart van het evangelie ons niet meer interesseert? Wat zich uit in het domweg wegblijven uit de kerk. Wat zou het mooi zijn als de kerken in ons dorp voor deze zaak een gebedsuur zouden uitschrijven.

Ik herinner mij de ouderling van dienst in mijn eerste gemeente (Waardhuizen N.B.). Hij bad regelmatig dit gebed: "Vader, geef ons simpele trouw, ook in de allerheiligste verrichtingen op de preekstoel en er onder". Simpele trouw: daar draait het om.

De praktijk is vaak dat niet alleen de tweede zondagse eredienst sneuvelt, maar ook de eerste.

Het gaat dan zo: van twee diensten op zondag bezoeken naar één dienst en vervolgens naar nul diensten. Dan plakken we het etiket op: secularisatie. Maar in werkelijkheid is de "simpele trouw" geweken. Geve onze goede God dit mooie lied in ons hart:

*"Ik zal met vreugd' in het huis des
Heren gaan,
Om daar met lof uw grote naam te
danken ..."* ■

UIT WEERKLANK VAN JUNI 2023

In het juninummer van Weerklank plaatste ds. Rob Visser een uitvoerig hoofdartikel onder de titel 'Niet zonder elkaar'. Hij geeft aandacht aan de vraag wat de goede, bijbelse manier is om kerkelijke eenheid te zoeken en te onderhouden. En dat onder andere tegen de achtergrond van diverse kleinere kerkverbandjes en gemeenten van GKv-afkomst die zich niet kunnen vinden in de manier waarop de fusie van GKv en NGK heeft plaatsgevonden. Visser bespreekt diverse 'ja-maars' tegen het zoeken naar kerkelijke eenheid. Hij waarschuwt tegen bovenschrijftuurlijke bindingen. Tegen het elkaar van het kerkelijke lijf willen houden omdat je de motieven van de ander niet vertrouwt, terwijl je één bent in de verkondiging van het evangelie. En ook tegen het leggen van de verantwoordelijkheid voor het zoeken van eenheid bij de ander in plaats van bij jezelf. En dan komt het gedeelte van het artikel dat ik hier helemaal overneem. Lezenswaardig ook vanwege de citaten die hij geeft uit het werk van prof. J. Kamphuis, die voor de kerkelijke vragen van onze tijd meer aandacht verdient dan hij doorgaans nog krijgt.

Hoe vinden wij elkaar?

Nationale synode graag

We leven in een tijd waarin veel beweging is en daarom ook wel verwarring. Een tijd waarin we niet op afstand over elkaar moeten oordelen. Waarin we elkaar hebben te zoeken. Vanuit het kennen van Christus. Daarom ook echt in gesprek gaan met elkaar zonder dat we zoeken naar een kerk volgens eigen smaak, een kerk waar ik me goed bij voel. Een kerk waar het Woord klinkt en we volgens dat Woord kerk willen zijn. Niet binden aan eigen gewoonten en gevoelens. Dat vraagt om echte ontmoeting waarbij we het over het gebonden zijn aan Christus en Zijn Woord hebben. Vol verwondering over Gods werk.

Een aantal jaren geleden heb ik in *Weerklank* gepleit voor een gereformeerde nationale synode. Een deel van het artikel van

toen herhaal ik hier:

“Dan vragen we aan elkaar bijvoorbeeld of wat we zingen en de formulieren die we gebruiken in overeenstemming met Christus Woord zijn! Op dat niveau moeten we kerk in ons land willen zijn! Anders worden we zo gauw scheurmakers. Maken we een scheur waar die er in Gods ogen niet is. Hierbij sluit prachtig aan wat prof. J. Kamphuis schreef in de bundel ‘Begrensde ruimte’: “Om het op korte formule te brengen in een vorm die in onze huidige discussie wellicht het meest aanspreekt: de ‘vrijgemaakte’ gereformeerden hebben geen ‘kuyperianen’ de kerk uitgezet. Ze hebben wel geweigerd op een kuyperiaanse theorie (die van de ‘veronderstelde wedergeboorte’) te worden vastgelegd. Zo heeft Calvijn ook nooit de broederhand aan Luther geweigerd, die hij ‘vader in Christus’ en ‘herder van de kerk’ noemde” (*Begrensde Ruimte*, Goes 1996, p. 203).

Het gaat om scheurmakerij als mensen hun eigen mening zo sterk op de voorgrond stellen dat iedereen het daar altijd helemaal mee eens moet zijn. Als ze niet meer de verscheidenheid eerbiedigen die er volgens de Schrift is. Het is scheurmakerij als we mensen in de kerk aan meer willen binden dan waaraan de HERE zelf ons in Zijn Woord bindt. Als dat toch gebeurt, noemen we dat een boven-Schriftuurlijke binding. Het is scheurmakerij als we als groep – waarbij wij ons het beste thuis voelen – al meer op onszelf willen staan en ons daarom van anderen afscheiden. Het moet ook daarbij gaan om het fundament van de kerk: Christus. Dat we bouwen op het fundament van de apostelen en profeten.

(...) Wat een tere belijdenis die ons waarschuwt elkaar niet te binden boven waaraan Christus ons bindt. Het is niet voor niets dat we als Gereformeerde Kerken altijd zo’n korte Kerkerode hebben gehad. Dat komt ook op uit die belijdenis dat we elkaar niet onnodig binden en toch in hartelijke liefde en verbondenheid aan Christus en Zijn Woord samen kerk willen zijn. Dan willen we niet onafhankelijk kerk zijn, niet independent zoals dat genoemd wordt. Wel willen we voluit eerbiedigen dat Christus zelfstandige kerken geeft waarin Christus de ambtsdragers als herders in Zijn dienst geeft. Die kerken zoeken elkaar om elkaar te helpen om in onze eigen tijd samen kerk van Christus te kunnen zijn. Maximaal gebonden aan het Woord. Niet binden in wat daar bovenuit gaat. Een synode waar kerken elkaar zo zoeken zou zo goed zijn. We bidden dat de Here Jezus Christus als de Koning van de kerk ons dat zal geven.”

Het zou goed zijn als in dit jaar afgevaardigden van kerkenraden uit de GKN en DGK en uit de kerken van Spakenburg, Urk, Capelle-Noord, Vroomshoop en andere kerken die

ontstaan bij elkaar zouden komen. Met de vraag: ‘Hoe kunnen we elkaar helpen?’ ‘Hoe kunnen we samenwerken aan een al meer zichtbare eenheid?’ ‘Hoe kunnen we ook gemeenten in bijvoorbeeld de CGK die ook zo kerk willen zijn, erbij betrekken?’ ‘Hoe kunnen we ook met hen al meer een worden?’

Laten we daarvoor bidden en laten er mensen zijn die zich hiervoor willen inzetten in dienst van Christus die Zijn kerk vergadert, op Zijn manier. Laten we Hem dan volgen en niet zeggen dat het op onze manier zou moeten.

Juist in een tijd waarin dingen niet allemaal duidelijk zijn, is het zo nodig om elkaar te zoeken. Professor J. Kamphuis schreef jaren geleden een prachtig boekje over hoe het is gegaan in de tijd van de Reformatie. Ook veel plaatselijke kerken waar Christus werd verkondigd die met hun eigen achtergrond elkaar zochten.

‘In de tijd van de Reformatie waren er veel plaatselijke kerken waar Christus werd verkondigd die met hun eigen achtergrond elkaar zochten’

Een paar heel belangrijke conclusies van prof. Kamphuis waren toen: “Vanuit dit ene, allesbeheersende motief is naar de aansluiting der kerken gezocht. Wie achter het gereformeerde kerkverband *de brand van de christelijke liefde niet ziet* zal nooit verstaan dat juist in deze tijd van nationale en kerkelijke ellende een man als Marnix (Marnix van Sint Aldegonde als raadsman van Willem van Oranje,

RV) zich met al zijn kracht voor dit doel heeft ingezet. Hier is onderscheiding door het geloof nodig. Maar dan zien we ook om welk hoog en heilig belang het toen ging: *de eenheid van het lichaam van Christus*. En dan die eenheid niet maar in een administratieve of organisatorische zin alleen verstaan, maar in de volle rijke zin waarin het Evangelie van deze eenheid spreekt: de eenheid van de Geest (Ef. 4:3). Die Geest wordt door de apostel Johannes nadrukkelijk de Geest van *de Waarheid* genoemd (1 Joh 4:6) (*Zo vonden wij elkaar*, Groningen 1971, p. 38).

“Maar omdat de eenheid van de kerken in de Waarheid is gelegen, kunnen de

Acta van Emden, de eerste redactie van onze gereformeerde kerkorde, ook een radicaal anti-hiërarchische inzet hebben in het eerste artikel:

“Gheen Kercke (gaat hier over de plaatselijke kerk) sal over een ander Kercke, gheen Dienaer des Woorts, gheen Ouderlinck, noch Diaken sal 'n een over d'ander heerschappie voeren, maar een yghelijck sal hen voor alle suspicien, ende aenlockinge om te heerschappen wachten” (a.w., p. 51).

Laten we elkaar zo vinden zoals de kerken in Nederland elkaar toen vonden. Gebonden aan het Woord. Volledig! Zonder in andere dingen over elkaar te willen of gaan heersen. Zo staan in de vrijheid van de Geest, dat is de vrijheid van het Woord. Tot een getuigenis van Christus in het Nederland van 2023. ■

Uw vertrouwde christelijke bladen blijven lezen? Dat kan via de CBB!

De CBB, de Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden, heeft een grote collectie lectuur in grootletter en gesproken vorm.

Kijk op www.cbb.nl, bel naar 0341-56 54 77 of mail naar klantenservice@cbb.nl en vraag onze gratis catalogus aan.

Postbus 131, 3850 AC Ermelo
Paul Krugerweg 39, 3851 ZH Ermelo
0341-56 54 77 • WWW.CBB.NL • klantenservice@cbb.nl

BRILLE.NL LEESBUTLER.NL TESTJESTEM.NL

Cahier 134

Getuigen vandaag

Leren getuigen met Guido de Brès

Guido de Brès, de schrijver van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, wilde graag getuigen van de hoop die hij had leren kennen door het geloof in een gekruisigde Christus. Ds. Peter Drost bespreekt de meeste artikelen uit deze geloofsbelijdenis. Hij hoopt en bidt dat dit (vooral) jongeren van de kerk helpt bij hun vragen over hoe je met je ongelovige vrienden of klasgenoten over God kunt praten. Wat moet je vertellen als er vragen komen? Wat kun je zeggen over God, Jezus en de Heilige Geest? Over de Bijbel? Wat betekent het voor jou om te geloven?

Sommige mensen zeggen: ik ben niet zo'n lezer. Juist voor die mensen is dit boekje bedoeld. Je kunt het zowel persoonlijk als gezamenlijk als een dagboek of weekboek gebruiken. Of op een Bijbelstudiegroep.

Prijs € 15,50, inclusief verzendkosten
In de boekhandel € 13,50

Bestel nú op www.woordenwereld.nl!

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Stichting geeft tevens cahiers uit tot versterking van het gereformeerde leven.

DAGELIJKS BESTUUR VAN
DE STICHTING WOORD EN WERELD
Voorzitter

Ds. J. Wesseling (a.i.)

Secretaris

W. Hindriks

Penningmeester

G.F. Slump

REDACTIE NADER BEKEKEN

Hoofdredactie

Dr. P. Boonstra

Eindredactie

B. Seldenthuis

D.E. Slump-Schoonhoven

Redactie

Ds. S.M. Alserda

Drs. H.J. Boiten

Ds. C. van Dijk

Dr. B. van Egmond

Drs. B.P. Hagens

Drs. J.W. van der Jagt

Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat

Ds. S.M. Alserda

Melkweg 49, 7904 ER Hoozeveen

Tel.: 06-165 61 146

Mail: redactie@woordenwereld.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Dr. H.H. van Alten, Pretoria ZA

Ds. J. Beekhuis, Hoozeveen

Drs. L. Bezemer, Hattem

Drs. F.J. Bijzet, Emmen

J.H. Bollemaat, Dalfsen

H. Boomstra, Den Helder,

tekeningen/cartoons

A.C. Breen, Dunsborough, WA

Drs. E. Brink, Waddinxveen

Drs. J.J. Burger, Veenendaal

Ds. H. Drost, Grafhorst

Ds. P. Drost, Übelbach (Oostenrijk)

Drs. L.W. de Graaff, Heerde

Dr. A.N. Hendriks, Amersfoort

Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen,

Kampen

Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen

Ds. R.Th. Pos, Steenwijk

Ds. A. van der Sloot, Steenwijk

Dr. R.T. te Velde, Wezep

Dr. H. Veldman, Zuidhorn

Ds. J. Wesseling, Arnhem

Drs. Joh. de Wolf, Amersfoort

Ds. G. Zomer Jzn., Nieuwendijk

Basisontwerp: Studio TinekeWerk

Vormgeving, prepress, fotografie:

Studio Bert Gort, Grijpskerk

Druk: VellendrukkerijBDU b.v.,

Barneveld

Gesproken versie: Nader Bekeken

is ook op Daisy-cd en Webbox

verrijgbaar.

Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden

en Slechtzienden,

tel. 0341-56 54 77, e-mail

klantenservice@cbb.nl.

U kunt ons steunen door uw voor de belasting aftrekbare giften te storten op rekening NL42 RABO 0324 6259 01 ten name van de Stichting Woord en Wereld. Zij die de stichting testamentair willen gedenken, kunnen gebruikmaken van de volgende formulering: Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd te Haarlemmermeer. Wij zijn een ANBI-instelling.

Adreswijzigingen
en/of opzeggingen

INTERNET:

- www.woordenwereld.nl
- woordenwereld@spabonneservice.nl
- naderbekeken@spabonneservice.nl

POSTADRES:

- Woord en Wereldabonneservice,
Postbus 105,
2400 AC Alphen aan den Rijn

TELEFOON:

- 088 - 110 20 42
- 0172 - 47 60 85

Beëindiging abonnement:

tenminste 4 weken voor het einde van de abonnementsperiode.

Bezorgklachten:

www.woordenwereld.nl/klantenservice

Meer informatie en abonnements-
voorwaarden op www.woordenwereld.nl

Abonnementsprijzen:

- Nader Bekeken € 46,50
- Nader Bekeken (buitenland Europa) € 95,50
- Nader Bekeken (buitenland overig) € 107,00
- Nader Bekeken studenten € 27,50
- Nader Bekeken cadeau-abonnement € 23,25
- Nader Bekeken PDF € 27,50
- Nader Bekeken PDF (buitenland Europa) € 39,50
- Nader Bekeken PDF (buitenland overig) € 51,25

Prijzen losse verkoop:

- Nader Bekeken € 4,75 (incl. verzendkosten)
- Cahier € 15,50 (incl. verzendkosten)
- Cahier PDF € 8,00

Bankrekeningnummer:

NL 75 INGB 0007 2255 58

Bic-code: INGBNL2A

Deze tarieven gelden bij machtiging (automatische incasso).

Voor betaling per acceptgirokaart of per eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,-

Bankrekeningnummer voor giften:

NL42 RABO 0324 6259 01

De stichting Woord en Wereld heeft geprobeerd alle rechthebbenden te achterhalen en in te lichten. Mocht de vermelding van eigenaar of copyright onjuist of onvolledig zijn, neemt u dan contact op met de redactie.

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd worden en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 1380 - 3034

www.woordenwereld.nl

Neem nu een jaarabonnement en ontvang de special 'De bijbel of een biertje' gratis!

Ga voor het afsluiten van een abonnement naar www.woordenwereld.nl

Kijk eens op onze website!

www.woordenwereld.nl

Daarop kunt u:

- de laatste nummers van Nader Bekeken bekijken;
- het artikel van de maand uit de laatste nummers downloaden;
- nummers die langer dan een jaar geleden verschenen zijn downloaden;
- informatie over de cahiers van Woord en Wereld vinden;
- met de zoekfunctie allerlei onderwerpen vinden waarover iets geschreven is.

Werkster

Zij kent de onderkant van kast en ledikant,
ruwhouten planken en vergeten kieren,
want zij behoort al kruipend tot de dieren,
die voortbewegen op hun voet en hand.

Zij heeft zichzelf aan de vloer verpand,
om deze voor de voeten te versieren
van dichters, predikanten, kruidenieren,
want er is onderscheid van rang en stand.

God zal haar eenmaal op zijn bodem vinden,
gaande de gouden straten naar Zijn troon,
al slaande met de stoffer op het blik.

Symbolen worden tot cymbalen in de
ure des doods - en zie, haar lot ten hoon,
zijn daar de dominee, de bakker en de frik.

GERRIT ACHTERBERG (1905 - 1962)
UIT: *VERZAMELDE GEDICHTEN* (AMSTERDAM, 1985)

Gerrit Achterberg is zonder twijfel een van de grootste Nederlandse dichters uit de 20e eeuw. Dit gedicht schreef hij in 1947.

De eerste twee strofen beschrijven de nederige status van de werkster: op haar knieën veegt ze de vloer. Om haar lage sociale positie te benadrukken, deelt de dichter haar zelfs in bij de dieren: ze is tenslotte ook een 'viervoeter'.

Ze heeft zich 'aan de vloer verpand', zich zonder protest neergelegd bij het feit dat er mensen zijn van een hogere stand voor wie zij de boel netjes moet houden. Maar dat blijft niet zo! Op een dag zal ze niet meer kruipen. Rechttop gaand over de gouden straten in de hemel zal ze God tegenkomen.

En hier volgt die prachtige versregel met twee woorden die op één klank na helemaal rijmen: 'Symbolen worden tot cymbalen'. De stoffer en het blik, symbolen van haar nederige werk, worden muziekinstrumenten waarmee ze God looft. Haar aardse lot is voorbij, weggehoond door dezelfde God die haar oprichtte.

En kijk, in de hemel zijn ook haar vroegere opdrachtgevers aanwezig. Want het onderscheid van rang en stand is daar weggefallen. De dichter, de predikant en de kruidenier uit de zevende versregel komen hier terug, in een andere volgorde en met een andere aanduiding. De dominee is natuurlijk de predikant, en de bakker is de kruidenier. Maar wie is de frik? 'Frik' is een ouderwets scheldwoord voor schoolmeester. Grapje van de dichter Achterberg: hij was zelf jarenlang onderwijzer.